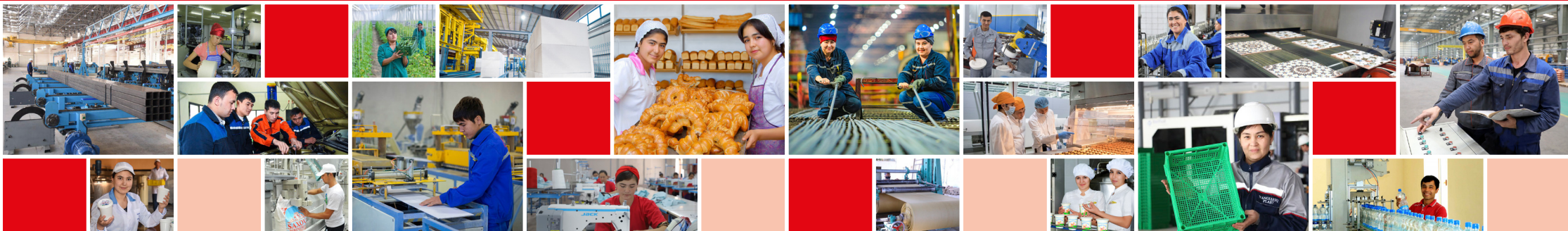

ISSIQXONALARDA PAPAYYA YETISHTIRISH LOYIHASI

Issiqxonalarda papayya yetishtirish loyihasi / F.Rashidov, M.Faxrutdinov – Toshkent, 2024.

O'quv qo'llanma "Biznesni Rivojlantirish Banki" ATB va "Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi" MChJ muassisligida tayyorlandi hamda nashr ettirildi.

Mualliflar:

Rashidov F.I. - Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi O'qitish ishlarini tashkil qilish boshqarmasi boshlig'i, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Faxrutdinov M.Z - Toshkent Davlat Agrar Universiteti "Mevachilik va uzumchilik" kafedrası professori, qishloq xo'jaligi fanlari doktori.

Loyiha ishtirokchilari:

Otamurodov J.Y., Babamuhamedov A.A., Ermatov F.G' – Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi xodimlari

Taqrizchilar:

Rizaev N.K. - O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi, "Buxgalteriya hisobi" kafedrası professori, iqtisod fanlari doktori.

Jo'raev S.T - Toshkent Davlat Agrar Unversiteti "Seleksiya va urug'chiligi" kafedrası mudiri professor, qishloq xo'jaligi fanlari doktori.

Tahrirchi:

Dilfuza Narxujayeva – Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi xodimi

Ushbu o'quv qo'llanma Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi ijro organi majlisida muhokama qilingan va nashrga tavsiya qilingan.

**O'quv qo'llanma Biznesni Rivojlantirish Banki va
Kichik Biznesni Rivojlantirish Jamg'armasi tuhfası hisoblanadi.**

© "Biznesni Rivojlantirish Banki" ATB - 2024

© "Kichik biznesni rivojlantirish jamg'armasi" MChJ - 2024

Mazkur o'quv qo'llanma kichik biznes tadbirkorlari uchun asosiy o'quv adabiyoti sifatida xorijiy tajriba asosida tayyorlangan bo'lib, undan kichik biznes tadbirkorlari o'z biznes loyihalarini tashkil etish uchun dastur sifatida foydalanishlari mumkin.

Ushbu o'quv qo'llanma Birlashgan Millatlar Tashkilotining Sanoat Rivojlanishi Tashkilot (UNIDO) talablari asosida tuzilgan bo'lib, 60411300 - "Biznesni boshqarish" (Bakalavriat), 70411301 - "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tashkil etish" (Magistratura) hamda 08.00.15 - "Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti" (Doktorantura) ta'lim yo'nalishlari bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar va ilmiy tadqiqotlar olib borayotgan mustaqil izlanuvchilar ham o'quv qo'llanma sifatida foydalanishlari mumkin.

O'quv qo'llanmada loyihani tashkil etish, biznes yuritish, loyihani boshqarish, loyihani menejmenti va marketingi, loyihani texnik jihatları, texnologik jihozlar va texnologik jarayonlar, ishlab chiqarish rejasi, ta'minot rejasi, HR-rejasi, moliyaviy rejasi, loyihaning zararsiz ishlash nuqtasi, loyihani rentabelligi, NPV va IRR koeffitsiyentlari, loyihani o'zini-o'zi qoplash muddati masalalari yoritib berilgan.

HURMATLI BIZNES VAKILLARI!

Ma'lumki, kichik biznes – bu mahallaga, tumanga yangi muhit olib kiradigan, odamlarimizga shijoat beradigan katta kuchdir.

Iqtisodiyoti jadal rivojlanayotgan ko'plab davlatlarda ish o'rinlarining 70-80 foizi shu soha vakillari tomonidan yaratilmoqda. Barcha nufuzli kompaniyalar tarixi ham aynan kichik va o'rta biznesdan boshlangan.

So'nggi yillarda mamlakatimizda mikro-biznes va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha katta amaliy ishlar qilindi. Dasturlar orqali mikro-biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashga har yili 1 milliard dollardan ziyod mablag' yo'naltiryapmiz. Natijada bugun har bir mahallada kamida 40-50 nafar yangi tadbirkor paydo bo'lib, minglab doimiy ish o'rinlari yaratilmoqda. Lekin kichik biznesni manzilli qo'llab-quvvatlash, ularga zarur shart-sharoitlar yaratish borasida bunday muhit hali to'liq shakllanib ulgurmas, desak, adolatdan bo'ladi.

Biz yil boshida kichik biznes toifasiga kimlar kirishini aniq belgilab oldik. Endi kichik tadbirkorlarning "oyoqqa turib olishi" va faoliyatini kengaytirishi uchun mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etamiz. Bunda ushbu soha vakillarini tadbirkorlikka o'qitish, ularga loyiha tayyorlab berish, faoliyatini moliyalashtirish, mahsulotlariga bozor, biznesiga sheriklar topish bo'yicha yaxlit eko-tizim yaratiladi.

Buning uchun, eng avvalo, "Qishloq qurilish bank"ni "Biznesni rivojlantirish banki"ga aylantiramiz. Ushbu yangi bankning faoliyati ham, ishlash uslubi va moliyalashtirish mexanizmlari ham yangicha bo'ladi. Jumladan, bank huzurida har bir hududda jami 14 ta kichik biznes markazi tashkil etiladi.

Markazlar esa tashabbuskorlarning biznes loyihalarini ishlab chiqishga

ko'maklashadi, o'z hisobidan yangi loyiha qilmoqchi bo'lgan tadbirkorlarni o'qitadi, yangi loyihalarga zarur mutaxassislarni jalb qiladi, tadbirkorlar uchun buxgalteriya, soliq, audit, marketing, huquqiy va boshqa konsalting xizmatlarini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, hududlardagi Kichik biznes markazlarida o'qigan tadbirkorlarning loyihalarini eng qulay shartlar asosida moliyalashtirish yo'lga qo'yiladi.

Uchinchidan, Kichik biznes markazlari ko'magida loyiha tashabbuskori va yirik davlat korxonalari bilan kooperatsiya aloqalari o'rnatiladi. Bunda yangi korxonalarda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, xodimlar malakasini oshirish va mahsulotini realizatsiya qilishga Markazlar yordam beradi.

Shu bilan birga, ushbu korxonalarga davlat xaridlari tizimida o'zi ishlab chiqargan mahsulotlarni 2 yil davomida to'g'ridan-to'g'ri shartnoma bilan sotishga ruxsat beriladi.

To'rtinchidan, Kichik biznes markazlarini boshqarishga xususiy sheriklar jalb qilinadi. Ushbu tadbirkorlarga "Biznesni rivojlantirish banki"ga hissador bo'lib kirish huquqi beriladi.

Beshinchidan, yangi tizimni joriy etish bo'yicha alohida qonun ham qabul qilamiz. Bunda markaz bilan hamkorlikda kichik biznes loyihalarini amalga oshirish bilan bog'liq barcha jarayonlar soddalashtirilgan tartibda belgilanadi.

Maqsadimiz – bir yil ichida kamida 150 mingta kichik biznes subyektni "oyoqqa turg'izish", kamida 25 mingtasini o'rta korxonalarga aylantirish, sohada 250 mingta yangi doimiy ish o'rnini yaratishdan iborat.

**O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimiz
tadbirkorlari bilan ochiq muloqot shaklida o'tkazilgan
uchrashuvdagi nutqidani**

18.08.2023

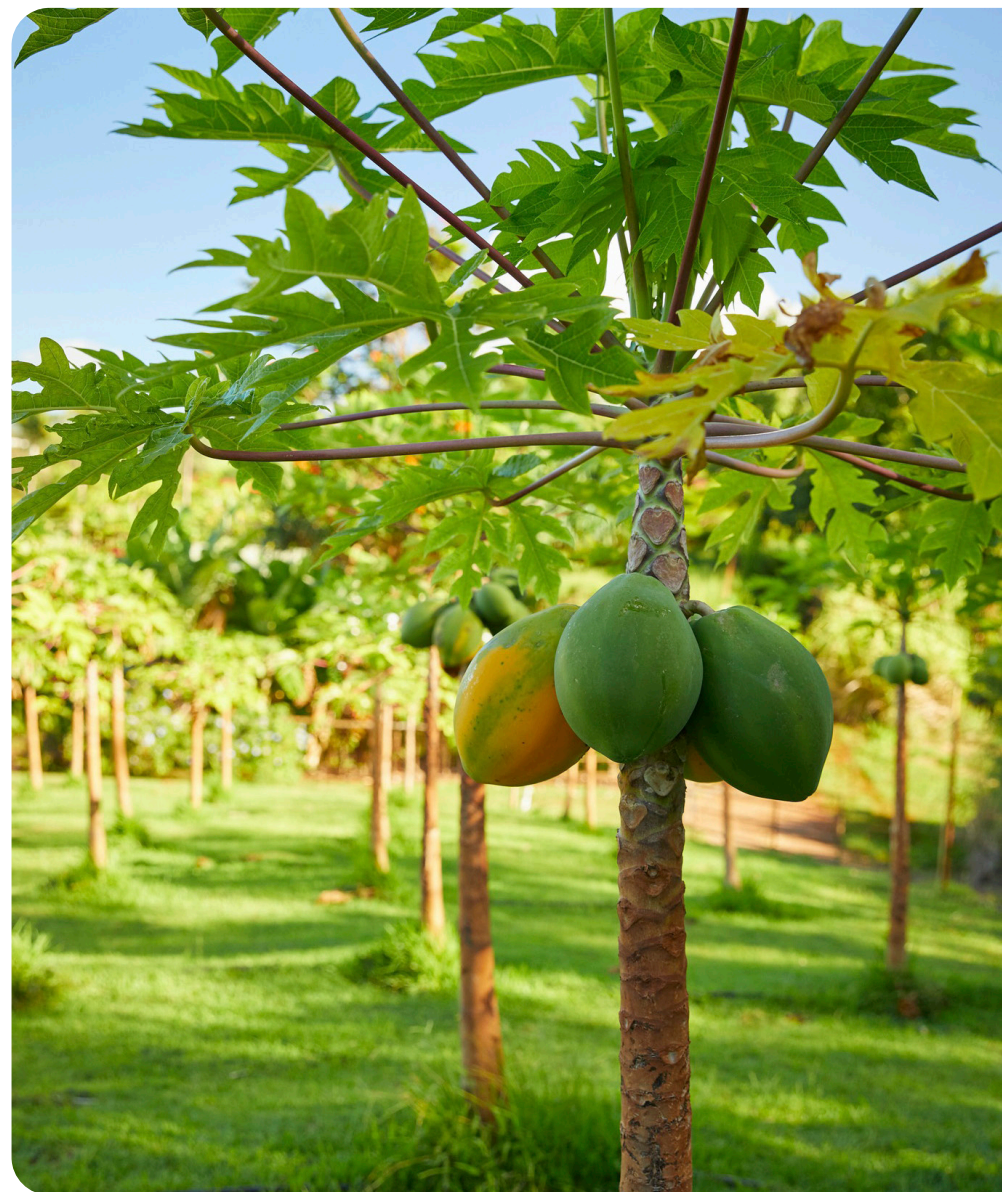

MUNDARIJA

Moliyaviy termin va atamalarning glossariysi	8	6.1. Marketing konsepsiyasi.....	49
1. Loyihaning maqsadi	10	7. Mahsulot yetishtirish rejasi.....	52
1.1. Loyihaning maqsadi.....	11	7.1. Mahsulot Yetishtirish rejasi	53
2. Loyiha tashabbuskori.....	12	8. HR rejasi.....	56
2.1. Loyiha tashabbuskori	13	8.1. HR rejasi	57
3. Loyiha strategiyasi.....	14	9. Moliyaviy reja	58
3.1. Loyiha strategiyasi	15	9.1. Moliyaviy reja	59
4. Mahsulot yetishtirishni tashkil qilish.....	16	9.1. Loyihani amalga oshirish uchun	
4.1. Mahsulot haqida	17	olinadigan kredit shartlari	60
4.2. Xom-ashyo haqida	33	9.2. Loyihani moliyalashtirish:	
4.3. Jihoz va uskunalar. Yetishtirish jarayoni.....	43	moliyalashtirish mexanizmi va manbalari.....	60
5. Infrastruktura	46	10. Xulosalar.....	62
5.1. Infrastruktura	47	10.1. Xulosalar	63
6. Marketing konsepsiyasi	48	11. Loyihaning hisob-kitob qismi.....	66

MOLIYAVIY TERMIN VA ATAMALARNING GLOSSARIYSI

Atama nomi	Kengaytmasi	O'zbek tilidagi ma'nosi
PV	Present Value	Kelajakdagi pul oqimlarining joriy qiymatini aniqlash imkonini beruvchi moliyaviy ko'rsatkich.
NPV	Net Present Value	Investitsiya loyihalari samaradorligini baholash uchun foydalaniladigan ko'rsatkich. Bu ko'rsatkich yillar davomidagi pul oqimlarini joriy qiymati va biznesga kiritilgan sarmoyaninig farqi sifatida aniqlanadi.
IRR	Internal Rate of Return	Investitsiyalarning ichki daromadlilik darajasi (IIDD) yoki ichki rentabellik darajasi potentsial investitsiyalar rentabelligini baholash uchun moliyaviy tahlilda qo'llaniladigan ko'rsatkichdir. IRR diskontlangan pul oqimlarini tahlil qilishda barcha pul oqimlarining sof joriy qiymatini (NPV) nolga tenglashtiradigan diskont stavkasi.
Diskontsiz kummulyativ saldo		Pul oqimini boshqarish va moliyaviy rejalashtirishda qo'llaniladigan o'lchovdir. Bu ko'rsatkich pul oqimlarini ma'lum bir muddatga qoldig'ini ko'rsatadi.
Diskontli kummulyativ saldo		Diskontni hisobga olgan holda jamlangan qoldiq - bu diskont stavkasini hisobga olgan holda har bir kichik davr oxirida to'plangan pulning umumiy miqdorini baholash imkonini beruvchi moliyaviy ko'rsatkich.

1. LOYIHANING MAQSADI

1.1. LOYIHANING MAQSADI

Ushbu loyihaning asosiy maqsadi issiqxonalarda papayya yetishtirishni tashkil etishdir.

Bundan tashqari, loyihani ishga tushirish orqali respublika aholisining ushbu mahsulotlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish, hamda yangi ish o'rinlari yaratish, mamlakatimizning eksport salohiyatini oshirish uchun imkoniyatlar yaratish maqsad qilingan.

Ushbu loyihani amalga oshirish uchun, issiqxonalarda papayya yetishtirishni tashkil etish maqsadida, umumiy qiymati 150 mln. so'm miqdorida investitsiya (bundan 100 mln. so'm bank krediti) mablag'larini jalb qilish rejalashtirilgan.

(ming so'mda)

Nomi	Summa	Loyihada ishtirok etish			
		Kredit	%	O'z mablag'lari	%
Tomchilatib sug'orish to'plami	10 000	10 000	100%	-	0%
Issiqxona majmuasining qurilish-montaj ishlari	30 000	30 000	100%	-	0%
Papayya ko'chati ("Red Lady" navi)	10 000	10 000	100%	-	0%
Jami asosiy vositalar	50 000	50 000	100%	-	0%
Aylanma kapital	82 000	50 000	61%	32 000	39%
Investitsion davrdagi kredit foizlari	18 000		0%	18 000	100%
Jami	150 000	100 000	67%	50 000	33%

Loyiha tashabbuskoriga ushbu loyihani amalga oshirish eksportbop mahsulotlar yetishtirishga imkon beradi.

2. LOYIHA TASHABBUSKORI

2.1. LOYIHA TASHABBUSKORI

Loyiha tashabbuskorining asosiy faoliyatiga issiqxonalarda papayya yetishtirishni tashkil etish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlarida taqiqlanmagan va tashkilot ustaviga muvofiq boshqa faoliyat turlari kiradi.

Loyiha tashabbuskori O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan boshlab tadbikorlik subyekti hisoblanadi.

Loyiha tashabbuskori xo'jalik faoliyatini o'zini-o'zi ta'minlash va moliyalashtirish tamoyillari asosida amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasi bank muassasalarida milliy va chet el valyutasidagi hisobvaraqlariga ega bo'ladi.

Loyihaning joriy faoliyatini boshqarish nafaqat menejment sohasida, balki qishloq xo'jaligi sohasida tajribaga ega bo'lgan direktor tomonidan amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

3. LOYIHA STRATEGIYASI

3.1. LOYIHA STRATEGIYASI

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining ustuvor tarmoqlarida tarkibiy o'zgarishlarning asosiy vositalaridan biri iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha davlat siyosati hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda juda qulay investitsiya muhiti yaratildi, bu birinchi navbatda, har qanday strategik investor uchun muhim bo'lgan siyosiy va iqtisodiy barqarorlik bilan tavsiflanadi.

Kichik biznesni rag'batlantirishning mavjud choralari va kichik biznes loyihalariga imtiyozlar berilishi loyihani yaratishning asosiy sabablari sifatida ko'rsatilishi mumkin.

Ushbu loyiha doirasida loyiha tashabbuskorining strategik maqsadi ushbu biznes loyiha uchun qulay hududda issiqxonalarda papayya yetishtirishni tashkil etishdan iborat.

4. MAHSULOT YETISHTIRISHNI TASHKIL QILISH

4.1. MAHSULOT HAQIDA

Papayya yoki qovun daraxti *Carica L.* urug'i, *Cari-caceae* Dumort oilasi (Karikdoshlar yoki papayyadoshlar, *Violanae* yuqori turkumi)ga mansub bo'lib, doim yashil mevali daraxt.

Z.Faxriddinov ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda bu o'simlikning 20 ga yaqin turi mavjud. Yovvoyi ajdodlari noma'lum deb hisoblanadi. Qimmatli mevali ekin sifatida karik papayya yoki qovun daraxti deb o'stiriladi. Kelib chiqish markazi deb, Markaziy Amerika va Janubiy Meksika hisoblanadi. Dunyoda papayyani 1000 dan ziyod navlari mavjud bo'lib, eng qimmatli navlariga Solo, Vashington, Kurg, Ranchi, Amerika, Gigant, Mammot va Bangalur navlari kiradi.

Seleksioner olim, agronom, xalq akademigi Z. Faxriddinov ma'lumotlariga ko'ra, papayyaning tanasi silindrsimon, daraxtsimon-o'tsimon, bo'yi 2 m dan 8 m gacha, shoxlari kam, tanasida qurib qolgan barg chandiqlari bor. Qishki bog'dagi limonariya laboratoriyasida u tomga qadar juda baland o'sib hosil bergan. Ba'zida tepa qismini uchlarini kesib pasaytirilgan. Kesgandan keyin yon kurtaklari rivojlana boshlaydi, ya'ni shoxlash yuz beradi, hamda shoxlarda gul va mevalar paydo bo'ladi. Barglari yirik, panjasimon qirqilgan, uzun bandli, 7–12 ta pallaga bo'lingan barglari spiralsimon joylashgan (48,4–70,2 sm), shox-shabbasiz, tanasining uchida g'uj-g'uj o'rnatilgan barglari soyabonga o'xshab osilib turadi.

Gullari barg qo'ltiqlarida, ba'zan tanasida dasta-dasta holda paydo bo'ladi. Papayya – ikki uyali o'simlik. Changchi gulli va urug'chi gulli, shuningdek, germafrodit navlari mavjud.

Afrika va Janubiy – Sharqiy Osiyoda ko'p tarqalgan. Gullari sarg'ish – oq, ikki jinsli. Mevasi sariq tusda, og'irligi 3–6 kg gacha,

uzunligi 30 sm gacha boradi, qovunga o'xshaydi (nomi shundan). Qovun daraxti (papayya) tez o'sadi, lekin uzoq yashamaydi, sovuqqa chidamsiz. Tropiklarda o'stiriladi. Mevasi iste'mol qilinadi. Undan papain fermenti olinadi. Urug'idan ko'paytiriladi.

Papayya – kelib chiqishi tropik bo'lgan shirin meva. Bugun mevani yangi uzilgan va muzlatilgan holda ham uchratish mumkin.

Papayya o'simligining o'rtacha biometrik ko'rsatkichlari

Parametrlar	Ko'rsatkichlar
O'simlik bo'yi, m	2-8
Tanasining diametri, sm	15-23
Bargning bandi bilan birga uzunligi, sm	143-180
Bandining uzunligi, sm	52-74
Barg plastinkasi uzunligi, sm	43-60
Barg plastinkasining eni, sm	32-45

Papayyaning gullari och sariq rangda, gulbarglari tutashib ketgan gultojli va barglari bilinar-bilinmas gulkosachali, besh bo'g'imli, uzunligi 2,6–3,2 sm, diametri 2,4–4,2 sm, hasharotlarni o'ziga jalb qiluvchi xushbo'y hidga ega. Changchilari 10 ta bo'lishi mumkin, lekin laboratoriyada o'sayotgan ekzemplarlarda 5 tadan ginetsey mavjud.

Daraxtning gullashi asta-sekin boshlanib, tugaguncha 15-20 kun vaqt o'tadi. Bu seleksionerga hamma kombinatsiyalarni bemalol changlatib olish imkonini beradi.

Mevalarining pishishi ham gullashi kabi sekin boradi. Hatto bir vaqtda gullagan va changlangan gullarning meva tugish muddati 10-15 kunga farq qilishi mumkin.

Daraxtdagi papayya guli changlangandan meva pishgunga qadar 8-10 oy vaqt talab etadi.

Changlatishda changning hayotchangligi, changlatish protsessi, changni saqlash muddatlari katta rol o'ynaydi. Changchi gulning otaliqlari yaxshi yetulgunga qadar gulning ichiga o'ralgan holda yotadi.

Mevasi sersuv endokarpli, ko'p urug'li, reza mevasimon-qovoqsimon oddiy mevalar sirasiga kiradi. Bunday meva qovoqsimon poliz ekinlari (bodring, qovoq, tarvuz, qovun)ga xos. Shu sababli papayyani qovun daraxti deb ham atashadi. Papayyani yana boshqa nomi qayta ishlab olinayotgan murabbosidan nonni hidi kelgani uchun non daraxti deb nom olgan.

Papayya mevasi parametrlarining yillar bo'yicha o'zgarishi

Parametrlar	2012 y.	2013 y.	2014 y.	2015 y.
Meva uzunligi, sm	23,0	16,2	34,0	19,5
Meva diametri, sm	7,9	5,5	10,2	9,0
Urug'lari soni, dona.	173	150	298	335
Meva vazni, g	1784	1230	3400	814

Papayya yoppasiga o'stiriladigan hududlarda, mutaxassis-olimlar ma'lumotiga ko'ra, mevalari yirik, 0,5 dan 2,0 kg gacha vaznli, silindryokinoksimon shaklda, ikki uyali onalik tumshuqchasi qo'sh qanotli bo'lib, juda ko'p tukchalar joylashgan o'simliklarda esa mevalari dumaloq shaklda. Qishki bog' laboratoriyasidagi mevalar vazni 0,5 dan 3,4 kg gachani tashkil etadi, ular uzunligi 16–34 sm, eni esa 5,5–11 sm, go'shti bo'liq, zarg'aldoq (sabzi) rangda. 0,5–0,8 sm o'lchamli qora rangdagi urug'lari go'shti ichidagi bo'shliqda joylashgan, soni 1000 tagacha bo'lishi mumkin, lekin bizning ekzemplarlarda 140 tadan 350 tagacha ekanligi kuzatildi. Yangi yig'ib olingan urug'lar 8–10 kunda unib chiqadi. Unuvchanlik 70 % ni tashkil etadi. Go'shtining qalinligi o'rtacha 2,5–4 sm. Mevalari 35–45 kunda yetiladi. Bir tupda 25–30 tagacha hosil ketma-ket yetilib 8–9 oyda to'liq sarg'ayib pishgani kuzatildi. Biz mevalarni laboratoriyada tekshirib ko'rdik, olingan ma'lumotlar esa 12-jadvalda havola qilinmoqda.

Papayya mevalarining laboratoriya tekshiruvi natijalari

Parametrlar	Ko'rsatkichlar
Namlik, %	12,6
Xom protein, %	3,16
Azot, %	0,58
Xom yog', %	0,12
Qand, g	110
Kraxmal, g	3,6
Kobalt, mk/kg	0,06
Rux, mk/kg	1,22
Temir, mk/kg	4,21
Mis, mk/kg	0,82
Marganes, mk/kg	0,11

Tropik mamlakatlarda o'stirilgan papayyadagi qand miqdori 8–12 % ni, limonariydagi papayyalarda esa 11 % ni tashkil etdi.

Ta'm sifatleri juda ham yuqori, tarkibida A, B, B1, B12, C, D vitaminlari va qand mavjud. Yetilgan mevalari yangi uzilgan holda ishlatiladi, hamda sharbat, qiyom va hokazolar tayyorlash uchun qayta ishlanadi.

Yetilmagan mevasi go'shtida papain mavjud. Papain oqsillardagi ichki peptid bog'lanishlar gidrolizini katalizatsiya qiluvchi gidrolaz sinfiga mansub ferment bo'lib, "Lekozim" preparati tarkibiga kiradi. Ortopediya osteoxondroz, umurtqa oraliq churrasida; neyroxirurgiyada chandiqli-birikmali o'zgarishlarni davolashda; oftalmologiyada muguz pardaning xiralashishida qo'llaniladi. Shuningdek, papayyaning o'rta

quloqning o'tkir yiringli otitini kompleks davolashda qo'llanishi haqida ham ma'lumotlar mavjud.

Papayyaning sharbati ovqat hazm qiluvchi shiraga yaqin turadi. U odam oshqozonidagi oqsilli ovqatni parchalovchi pepsin fermentiga o'xshash, shuning uchun papayya mevasi gastrit, oshqozon yarasi, tromboz, laringit, tonzillitni davolashda juda ham foydalidir. Papayya mevalarining gelmintlarga qarshi xususiyatlari haqida ham ma'lum. Urug'dan olingan moy antisellyulit xususiyatga ega, kosmetologiyada muammoli terilarni parvarish qilishda, jumladan, pigment dog'larini ketkazishda qo'llaniladi.

Tarkibi va kaloriyasi

Papayya kletchatkaga boy, bu esa uni parhez yegulik uchun mosligini ta'minlaydi. Bundan tashqari, shirin meva tarkibida papain moddasi bo'lib, u hazm qilishni yaxshilaydi. B guruhi (B1, B2, B5), shuningdek, A, C va D vitaminlariga boy. Kaloriyaliligi: 100 grammda 40 kkal.

Kimyoviy tarkibi va ta'miga ko'ra qovunga o'xshaydi. Mevada beta-karotin mavjudligi sabab ana shunday rangda. Pishgan papayya ushlab ko'rilganda tarang, terisi esa yumshoq bo'ladi. Terib olinganidan keyin ham pishishda davom etadi.

Quritilgan papayya ham yangi uzilganidek foydali.

Tarkibidagi papain fermenti sabab doimiy ravishda iste'mol qilish yaralarning bitishi va gastritning tuzalishiga hissa qo'shadi. Meva ochiq yaralarning bitish jarayonini ham tezlashtiradi. Kesilish va teri yallig'lanishlarida sharbat va mevasi bo'laklaridan foydalaniladi.

Pishgan mevani iste'mol qilish astma xurujini yengillashtiradi. Meva hayz siklini to'g'rilashga yordam beradi.

Papayyaning zarari va uni iste'mol etilishiga qarshi ko'rsatmalar

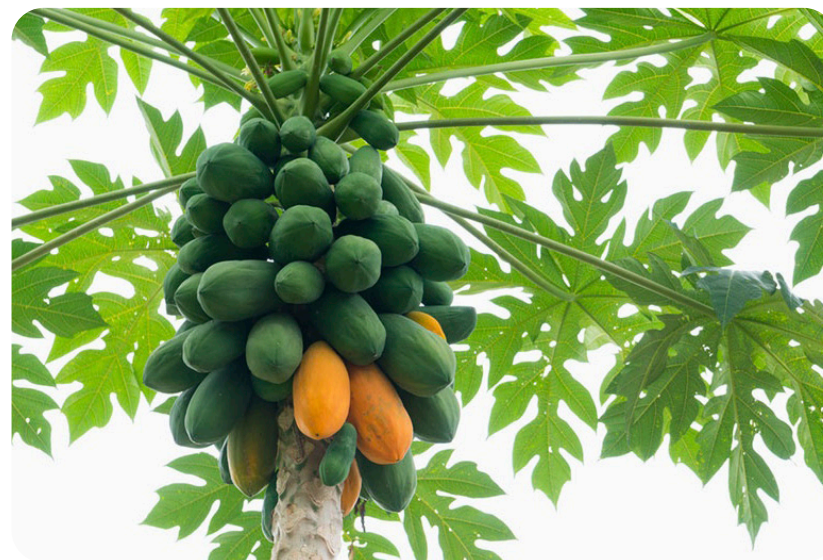
Asosiy qarshi ko'rsatma – individual hazm qila olmaslik.

Mevaning o'ta ko'p miqdorda iste'mol qilinishi oshqozon buzilishlariga olib keladi.

Yaxshisi, pishib yetilgan mevani tanlagan ma'qul, chunki yaxshi pishmagani tarkibida oshqozonda noxush holatlarni uyg'otuvchi zaharli sharbat bo'ladi.

Papayya ayrim hollarda non daraxti deb ham ataladi. Sababi oddiy: agar meva bo'lagini olov ustida ushlab tursangiz, undan yoqimli non isi kela boshlaydi.

Papayya – ko'plab davolovchi xususiyatlarga ega bo'lgan tropik meva. Sifat borasida Meksika va Markaziy Amerikada yetishtirilgan mevalar eng yaxshi hisoblanadi. Shunisi juda qiziqki, papayya mevalarida ko'plab foydali moddalar mavjud: mineral va

to'yimli moddalar, aminokislotalar, o'simlik hujayrasi qobig'ining asosiy qismi, vitaminlar, makro, mikroelementlar va boshqalar.

Mazkur mevaning asosiy moddasi – papain, u qonni suyultiradi, trombotsitlarning to'planishiga to'sqinlik qiladi va tomirlar devorida yig'ilgan moddalarni eritadi, shuningdek, yara, trofik yaralarning bitishi jarayonini tezlashtiradi va sog'lom to'qimalar uchun xavfsiz sanaladi.

Qishloq xo'jaligi vazirligi matbuot xizmati tomonidan ma'lum qilinishicha, O'zbekistonda ham iqlimga moslab papayya yetishtirishni yo'lga qo'ygan tadbirkorlar bor. Garchi respublikamizda ko'p miqdorda avokado, mango, papayya kabi mevalar yetishtirilmasada, ular tajriba tariqasida ekilayotgan yer maydonlaridan yaxshi hosil olishga erishilgan.

Papayya ya'ni qovun daraxti mevasini oziq-ovqat sanoatida go'shtni yumshatish, pivo tayyorlash, saqichlar tayyorlashda

ishlatiladi. Tibbiyotda esa undan qorason yaralarni, onkologik kasalliklarini, hamda bo'g'im, yurak-qon tomir tizim xastaliklarini davolashda foydalaniladi. To'qimachilik sanoatida ipak ishlab chiqarish, junlarni yumshatishda asqotadi. Kosmetikada undan ajoyib sovun va shampunlar olinadi.

Qovun daraxtining pishgan mevasi insonga C vitaminini 100%, provitamin A ning esa 60% kunlik me'yorini berishi mumkin. Bundan tashqari, uning tarkibida kalsiy, magniy, kaliy, natriy, temir, fosfor va boshqa ko'plab mikroelementlar mavjud.

Papayya respublikamiz yer maydonlarida ham sinov-tajriba tariqasida ekilmoqda. U asosan Hindiston, Braziliya, Indoneziya, Avstraliya, Nepal, AQSH, JAR, Nigeriya kabi mamlakatlarda ko'p miqdorda yetishtiriladi.

Yetishtirish. Qovun daraxti asosan, urug'idan ko'paytiriladi. Ammo uni qalamchalash va payvand qilish yo'li bilan ham ko'paytirish mumkin. Urug'i eti va plyonka qobig'idan ajratiladi,

so'ngra soyada quritiladi. Ular zich yopiladigan idishda saqlanadi, bunday holatda ularning unuvchanligi uzoq vaqt saqlanadi. Qovun daraxti tuproqqa u qadar talabchan emas, lekin uni qumoq tuproqqa ekmaslik kerak. Uni ekayotganda tuproqni ortiqcha namlash kerak emas, bunday sharoitlarda qovun daraxtining ildizi chirish kasalligidan zararlanadi. Qovun daraxti ko'chatlarini yilning istalgan vaqtida yetishtirish mumkin. Buni bahorda, sernam ob-havoda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Tuproq-iqlimga mos navlar. har bir mamlakatda shu joyning tuproq-iqlimiga mos va kasallik, hamda zararkunandalarga chidamli muayyan turlar yetishtiriladi. Qovun daraxtining mevalarini bir necha kungacha saqlash mumkin va qaynatilgan holida oziq-ovqatga ishlatiladi. Uning ko'pgina madaniylashgan va yovvoyi turlari mavjud: **"Garleaguercifolia Solms", "Carica", "Bourгани Solms", ekvador qovun daraxti – "Chiysopetala Hells"** va boshqalar. Qovun daraxtining g'o'za singari bir yillik

shakllari ham bor bo'lib, ular urug'idan sepiladi va yil oxirida yig'ib olinadi.

Tez hosilga kiradi. Qovun daraxti juda tez o'suvchi va hosilga kiruvchi o'simliklardan. U urug'i ekilgach, taxminan bir yildan so'ng, gullay boshlaydi. Biroq ekilganidan uch oy o'tib, gullagan holatlari ham bo'lgan.

O'zgarmas harorat zarur. Qovun daraxti issiqsevar o'simlik bo'lib, uning faol o'sishi uchun keskin o'zgarmaydigan +23 -+27 darajadagi harorat zarur. Qishki davrdagi salqin havo oqimi barglarining to'kilishiga olib keladi. Harorat +15 darajadan pasayganda esa, o'simlikning umumiy o'sishi ham sekinlashib qoladi. Havo harorati +29-+31 darajadan oshsa, qovun daraxti uchun salbiy holatlar yuzaga keladi va natijada hosildorlik pasayishi mumkin.

Mevalari xilma-xil. Papain yil bo'yi hosil beradi. E'tiborlisi, uning mevalari bir-biridan farq qiladi. Erkak mevalar umuman boshqacha shaklga ega bo'ladi: ular dumaloq, uzunligi 15-20 santimetr, vazni 300-600 gramm bo'ladi. Mevalari har xil o'lchamda, vazni va shakl ham turlicha. Ular 170-230 kunda pishadi. Mevalari uzun shoxchalarda osilib turadi. Pishgan mevaning rangi urg'ochi mevanikiga o'xshab ketadi. Bunday mevalarni iste'mol qilish mumkin, ular sersuv, etdor, juda mayin bo'lib, mazasi qovoqni, xurmoni va biroz tezpishar qovunlarni eslatadi. Po'sti yupqa bo'lgani bois, tez buziladi. Mevalarni sarg'aya boshlagan vaqtda uzib olish va ularni to'liq pishgunga qadar qorong'u joyda 3-5 kun saqlash ham mumkin.

Mevalari yangiligida iste'mol qilinadi. Ulardan jele, sirop, sharbatlar tayyorlanadi. Qovun daraxtining mevalari juda foydali, to'yimli bo'lgani uchun ko'pgina tropik va subtropik mamlakatlarda nonushtada sevib iste'mol qilinadi. Shuningdek,

undan turli salatlar, piroglar, sharbatlar va qandolatchilik mahsulotlari tayyorlashda ishlatiladi.

Ushbu loyiha uchun papayyaning "Red Lady" navi tanlab olingan.

"Red Lady" navi – eng mazali papayyalardan biri! U katta, shakli qalin, to'q sariq, yorqin qizil go'shtli bo'ladi. Kesilganda esa qizil ikrali baliqlarga o'xshab juda yorqin. Papayya terisiga qadar nihoyatda shirin meva hisoblanadi. Uning vatani Amerika. "Red Lady" papayyaning ilmiy nomi esa "Carica papaya".

"Red Lady" papayya boshqa navlariga qaraganda juda tez pishadi. Uning mevalari katta, shishgan shaklga ega (bu papayya orasida noyob hisoblanadi), terisi apelsin rangda va yorqin qizil, shirin go'shti bilan ajralib turadi.

Barcha papayyalar singari, "Red Lady" ham sovuqqa juda sezgir. U quyoshni juda yaxshi ko'radi va shamolni yoqtirmaydi.

Reproduksiya: urug' moddasi 12 soat davomida o'sish

stimulyatori bilan namlanadi, namlangan qum yoki moxga joylashtiriladi. Bu urug'larning tez o'sishiga yordam beradi.

Ekish uchun eng qulay vaqt – mart oyining o'rtalari yoki oxiri.

Tuproq aralashmasi tuproq, torf va qumning teng qismda aralashmalaridan tayyorlanadi. Tuproqni birinchi navbatda margansovka bilan dezinfeksiya qilish kerak. Pastki qismiga keramzit drenajini qo'yish tavsiya etiladi.

Urug'lar tuproqqa 2 sm ko'miladi va issiqxona sharoitlarini yaratish uchun ustiga shisha idish bilan qoplanadi. Shamollatish uchun har kuni 1-1,5 soat davomida idish olib tashlanadi.

Ko'chatlarni parvarishlashda yetarli darajada yorug'lik, issiqlik va namlik bilan ta'minlanishi zarur. Tuproqni nam bo'lishi uchun vaqti-vaqti bilan purkagichda suv purkab turilishi kerak, ortiqcha suv ko'chatlarning chirishiga olib kelishi mumkin, shuning uchun sug'orish me'yoriga amal qilish kerak.

Ushbu navning asosiy afzalliklari:

"Red Lady" papayya navining afzalliklari juda ko'p, uni yetishtirishni oson va samarali qiladi. Quyida ushbu navning asosiy afzalliklari keltirilgan:

1. Yuqori hosildorlik. "Red Lady" papayya navi yuqori

hosildorlikka ega. Bir o'simlikdan 50-60 kg gacha meva olish mumkin. Bu nav ko'plab meva berish xususiyati bilan ajralib turadi, uni tijorat maqsadlari uchun juda foydali qiladi.

2. Tez yetishish. Ushbu nav ekishdan keyin taxminan 9-10 oy ichida hosilga kiradi, bu esa boshqa navlarga nisbatan ancha tezdir. Papayyaning tez yetishish davri yetishtiruvchilarga tezda daromad olish imkonini beradi.

3. Kasalliklarga chidamlilik. "Red Lady" papayya navi zamburug'li va virusli kasalliklarga nisbatan yuqori chidamlilikka ega. Bu o'simliklarni parvarish qilishni osonlashtiradi va hosilning sifatini saqlab qoladi.

4. Ajoyib meva sifati. Bu navning mevalari katta va og'ir bo'lib, taxminan 1,5-2 kg og'irlikda bo'ladi. Meva ichki qismi qizil rangda, shirali va mazali hisoblanadi. Ushbu xususiyatlari tufayli bozor talabiga juda mos keladi.

QO'SHIMCHA TAVSIYALAR

- ♦ **Sug'orish:** muntazam sug'orish, ayniqsa tomchilatib sug'orish tizimi yordamida o'simliklarning sog'lom o'sishini ta'minlaydi.
- ♦ **O'g'itlash:** tuproqni muntazam o'g'itlash va zarur elementlar bilan ta'minlash hosildorlikni oshiradi.
- ♦ **Kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash:** o'simliklarni muntazam tekshirish va zarur choralarni ko'rish, kasalliklar va zararkunandalarning oldini olishda yordam beradi.

5. Yorug'lik va namlikka talabchanligi. Papayya "Red Lady" navi kuchli yoritilgan va namlik darajasi yuqori bo'lgan sharoitlarda yaxshi o'sadi. Bu navning yorug'lik va namlik talablariga mos sharoitlar yaratish orqali yetishtiruvchilar ko'plab hosil olishi mumkin.

6. O'simlik balandligi. "Red Lady" papayya navi 1,5-2 metr balandlikda o'sadi, bu esa uni issiqxonalar va boshqa cheklangan joylarda yetishtirish uchun juda qulay hisoblanadi. Bu navning buyi pastligi tufayli parvarish qilish va hosil yig'ishni osonlashtiradi.

7. Turli sharoitlarga moslashuvchanligi. Ushbu nav turli iqlim va tuproq sharoitlariga yaxshi moslashadi. "Red Lady" papayya navi qumloq va yaxshi drenajlangan tuproqda o'sadi, hamda boshqa tuproq turlariga ham moslasha oladi.

4.2. XOM-ASHYO HAQIDA

Papayya ko'chatlarini ekishga yer tayyorlash

Papayya ko'chatlarini ekishga tayyorlash jarayoni bir necha muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi. Bu bosqichlarni to'g'ri amalga oshirish ko'chatlarning yaxshi o'sishi va hosildorligini ta'minlaydi. Ekish oldidan yer yumshatilib, 2x2 m sxemada shaxmat usulida ko'chat ekishga ariqlar olinib, sug'orish uskunolari o'rnatiladi va yer ekish uchun tayyorlanadi. Bir gektar issiqxonaga 2000 tup ko'chat ekiladi.

1. Urug'larni tanlash va tayyorlash

Urug' tanlash: sog'lom va sifatli papayya mevalaridan urug'larni tanlash kerak. Urug'lar yangi bo'lishi va zarar ko'rmagan bo'lishi lozim.

Urug' tayyorlash: tanlangan urug'larni suvda yaxshilab yuvib, ular atrofidagi go'shtli qismdan tozalash kerak. Yuvilgan

urug'larni 24 soat davomida suvda ivitish mumkin, bu ularning tezroq unib chiqishiga yordam beradi.

2. Ekinni tayyorlash

Tuproq tayyorlash: papayya urug'lari qumloq, drenajlangan tuproqda yaxshi unib chiqadi. Tuproqni organik moddalarga boyitish va uning pH darajasini 5,5-7,0 oralig'ida saqlash muhimdir.

Idish tayyorlash: urug'larni ekish uchun kichik idishlar yoki ko'chatlar yetishtirish uchun maxsus traylardan foydalanish mumkin. Idishlarni toza va drenaj teshiklari bilan ta'minlash kerak.

3. Urug'larni ekish

Ekish chuqurligi: urug'larni 1-2 sm chuqurlikka ekish kerak. Har bir idishga 3-4 donadan urug' ekish tavsiya etiladi.

Sug'orish: ekilgan urug'larni yaxshilab sug'orish, lekin tuproqning ortiqcha namlanishidan saqlanish kerak. Sug'orish muntazam bo'lishi va tuproqning namligini saqlab qolish zarur.

4. Ko'chatlarni parvarish qilish

Yoritish: urug'lar unib chiqishi uchun yetarlicha yorug'lik kerak. Quyosh nuri yetarli bo'lmagan hollarda sun'iy yoritish tizimlari yordamida qo'shimcha yorug'lik berish mumkin.

Harorat: papayya urug'lari unib chiqishi uchun harorat 21-32°C oralig'ida bo'lishi kerak. Haroratni nazorat qilish va kerak bo'lganda issiqxonani isitish tavsiya etiladi.

Namlik: tuproqning namligini saqlash uchun ko'chatlarni muntazam sug'orish kerak. Namlikni yuqori darajada ushlab ko'chatlarning sog'lom o'sishini ta'minlaydi.

5. Ko'chatlarni ko'chirish

Ko'chatlarni tanlash:

ko'chatlar 30-45 kun ichida unib chiqadi. Eng kuchli ko'chatlarni tanlab, boshqa ko'chatlarni olib tashlash kerak.

Ko'chatlarni ko'chirish:

ko'chatlar 3-4 barg chiqarganidan keyin, ularni katta idishlarga yoki boqqa ko'chirish mumkin. Ko'chatlar orasidagi masofani 1,5-2 metr saqlash kerak.

6. Parvarish va sug'orish

Sug'orish:

ko'chatlarni muntazam sug'orish, ayniqsa tomchilatib sug'orish tizimi yordamida, o'simliklarning sog'lom o'sishini ta'minlaydi.

O'g'itlash:

tuproqni muntazam o'g'itlash va zarur elementlar bilan ta'minlash hosildorlikni oshiradi. Har 2-3 oyda organik va mineral o'g'itlar qo'llash tavsiya etiladi.

QO'SHIMCHA TAVSIYALAR

- ♦ **Kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash:** o'simliklarni muntazam tekshirish va zarur choralarni ko'rish, kasalliklar va zararkunandalarning oldini olishda yordam beradi.
- ♦ **O'simliklarni to'g'ri masofada ekish:** o'simliklar orasidagi masofani saqlash, bu esa ularning yaxshi o'sishiga yordam beradi.
- ♦ **Sug'orish tizimini nazorat qilish:** tomchilatib sug'orish tizimidan foydalanish, suvni tejaydi va o'simliklarning sog'lom o'sishini ta'minlaydi.

KASALLIKLAR VA ZARARKUNANDALARGA QARSHI PROFILAKTIKA

Vegetatsiya davrida yosh barglarda oranjereya shirasi, oq qanot paydo bo'ladi. Qish payti va issiq yoz kunlarida, havoda namlik kamayganda, papayyaga qizil o'rgimchak kana ziyon yetkazadi. Zararkunandalar bilan kurashda o'simlikdan olingan va kimyoviy preparatlar ishlatiladi, agrotexnik chora-tadbirlar ko'riladi.

Papayya o'simliklari turli kasalliklar va zararkunandalarga moyil bo'lib, ularning oldini olish va nazorat qilish uchun profilaktik choralar ko'rish juda muhimdir. Quyida papayya kasalliklari va zararkunandalarga qarshi profilaktika choralari keltirilgan.

KASALLIKLAR

1. Papayya Ring Spot Virusi (PRSV)

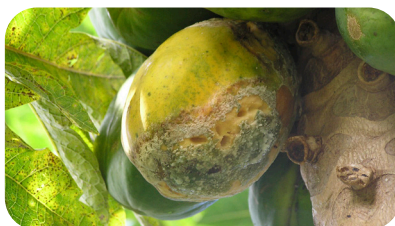
- **Profilaktika:** sog'lom urug' va ko'chatlardan foydalanish, zararlangan o'simliklarni darhol olib tashlash. Vektorlar, asosan, aphid (o'simlik biti) zararkunandalarini nazorat qilish uchun insektitsidlar qo'llash.

2. Phytophthora Blight

kasalligi ko'plab mevalarning chirishi, tez so'llishi va o'simliklarning o'limiga olib keladi.

- **Profilaktika:** yaxshi

drenajni ta'minlash, ortiqcha sug'orishdan saqlanish. Muntazam fungitsidlar qo'llash, masalan, mis asosidagi fungitsidlar.

3. Powdery Mildew (Un shudring)

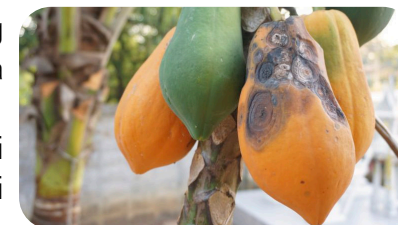
- **Profilaktika:** yaxshi havo aylanishini ta'minlash uchun o'simliklarni to'g'ri masofada ekish. Sulfur yoki boshqa fungitsidlarni muntazam qo'llash.

4. Anthracnose

barglarning kuyishiga va poyaning chirishiga olib kelishi mumkin.

- **Profilaktika:** mevalarni yig'ishdan oldin mis asosidagi fungitsidlar bilan purkash. Yaxshi sanitariya sharoitlarini saqlash va zararlangan mevalarni olib tashlash.

ZARARKUNANDALAR

1. Aphids (o'simlik bitlari)

- **Profilaktika:** biologik nazorat usullarini qo'llash, masalan, xonqizi kabi tabiiy dushmanlar. Insektitsidlar bilan muntazam purkash.

2. Spider Mites (o'rgimchak kana)

• **Profilaktika:** yaxshi havo aylanishini ta'minlash va ortiqcha namlikdan saqlanish. Neem yog'i yoki insektitsid sovunlari bilan purkash.

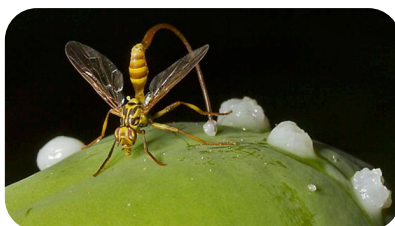
3. Whiteflies (oq pashshalar)

• **Profilaktika:** sariq yopishqoq tuzoqlarni qo'yish. Insektitsid sovunlari yoki neem yog'i bilan purkash.

4. Fruit Flies (meva pashshalar)

• **Profilaktika:** mevalarni yig'ishdan oldin ularni qoplash. Zararlangan mevalarni olib tashlash va biologik tuzoqlarni qo'llash.

Umumiy profilaktika choralar

- ♦ Sanitariya: issiqxonani va uning atrofini toza saqlash. Zararlangan o'simlik qismlarini darhol olib tashlash va yo'q qilish.
- ♦ Monitoring: o'simliklarni muntazam ravishda tekshirish va kasallik yoki zararkunanda belgilari paydo bo'lsa, darhol chora ko'rish.

- ♦ Yaxshi o'simlik parvarishi: o'simliklarni to'g'ri sug'orish, o'g'itlash va yoritish. Yaxshi havo aylanishini ta'minlash.
- ♦ Biologik nazorat: zararkunandalarga qarshi biologik nazorat usullarini qo'llash, masalan, foydali hasharotlarni qo'llash.

Hosilni yig'ib-terib olish

Papayya hosilini yig'ib olish jarayoni; pishish belgilarini aniqlash, yig'ish usullari, shartlari va mevalarni saqlash bo'yicha ehtiyot choralarini o'z ichiga oladi. Quyida ushbu jarayonning har bir bosqichi haqida batafsil ma'lumot berilgan:

HOSILNI YIG'IB OLISH VAQTI

Pishish belgilarini aniqlash:

• **Rang o'zgarishi:** papayya mevalari pishganda, yashil rangdan sarg'ish yoki sariq rangga o'ta boshlaydi. Bu pishish belgisi hisoblanadi. "Red Lady" kabi navlarda mevalar qizg'ish rangga kiradi.

- **Meva tuzilishi:** pishgan papayya mevalari biroz yumshoq, lekin hali ham qattiq bo'ladi. Barmoq bilan yengil bosilganda yumshoqlik seziladi. Bu holat mevaning pishganligini ko'rsatadi.

HOSILNI YIG'IB OLISH USULLARI

1. Qo'lda yig'ish:

- **Usul:** mevalarni qo'lda ehtiyotkorlik bilan olib tashlash kerak. Mevalarni poyadan kesish uchun o'tkir pichoq yoki qaychi ishlatish tavsiya etiladi.
- **Ehtiyot choralari:** mevalarni zararlamaslik muhimdir, chunki zararlangan mevalar tezda buziladi.

2. Qo'llaniladigan vositalar:

- **Pichoq yoki qaychi:** mevalarni poyasidan kesish uchun ishlatiladi.
- **Qo'lqop:** qo'l terisini himoya qilish uchun.

Hosilni yig'ib olish shartlari

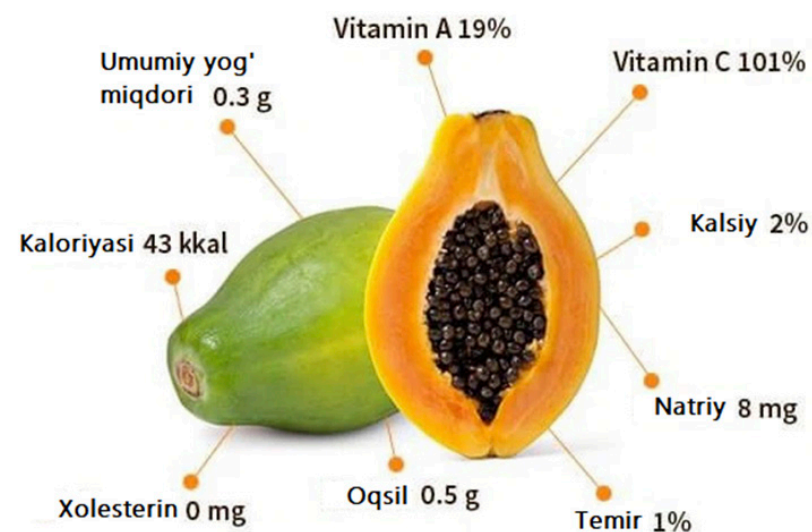
- **Yog'ingarchilikdan saqlanish:** hosilni quruq ob-havoda yig'ib olish tavsiya etiladi, chunki namlik mevalarning saqlanish muddatini kamaytirishi mumkin.
- **Harorat va namlik:** mevalarni yig'ib olgandan keyin salqin va quruq joyda saqlash kerak. Harorat va namlik darajasi mevalarning saqlanish muddati, sifatiga ta'sir qiladi.

HOSILNI YIG'IB OLISHDAN KEYINGI PARVARISH

1. Tozalash:

- Mevalarni toza suvda yuvib, ularni chang va zararkunandalardan tozalash kerak. Bu qadam mevalarni saqlashdan oldin zarur bo'ladi.

100 g papayyaning ozuqaviy qiymati

Kundalik qiymatlarning foizlari 2000 kaloriyalik parhezga asoslangan.

QO'SHIMCHA TAVSIYALAR

- ♦ **Zararlangan mevalarni olib tashlash:** buzilgan yoki zararlangan mevalarni darhol olib tashlash kerak. Bu mevalarning chirishi va buzilishining oldini oladi.
- ♦ **To'g'ri joylashtirish:** mevalarni bir-biriga urilib ketmaslik uchun ehtiyotkorlik bilan joylashtirish. Bu mevalarning tashqi ko'rinishi va sifatini saqlab qolishga yordam beradi.
- ♦ **Yetkazib berish:** mevalarni transportirovka qilishda ehtiyot bo'lish, chunki zararlangan mevalar tezda buziladi. Transportga joylaganda mevalarni zarar yetkazmasdan olib borish uchun maxsus qutilar yoki konteynerlardan foydalanish mumkin.

2. Saralash:

- Mevalarni kattaligi, rangi va sifatiga qarab saralash. Bu qadam mevalarni bozorda yuqori sifat bilan ta'minlash uchun muhimdir.

3. Saqlash:

- Mevalarni salqin, quruq va yaxshi ventilyatsiya qilingan joyda saqlash. Optimal harorat 10-13°C va nisbiy namlik darajasi 85-90% bo'lishi kerak.

4. Paketlash:

- Mevalarni yetkazib berish uchun to'plamlarga joylashtirish. Ularni qog'oz yoki plastmassa qoplarga joylashtirish mumkin.

4.3. JIHOZ VA USKUNALAR. YETISHTIRISH JARAYONI

Issiqxonalarda papayya yetishtirish uskunalar to'plami quyidagilardan iborat:

Issiqxona, noqulay iqlim sharoitida ekinlarga sun'iy muhit (harorat, yorug'lik, namlik va boshqalar) yaratadigan inshootdir. Asosan, mavsumdan tashqari davrlarda mahsulot yetishtirish, issiqxona va ochiq dala uchun ko'chatlar o'stirishga xizmat qiladi.

Ishlatiladigan resurslar

Issiqxona oynaband yoki polimer plyonka, stekloplast va hokazolarbilano'ralganbo'ladi. Yog'ochyoki temir, po'lat, alyuminiy kabi metall konstruksiyalardan tiklanadi. Issiqxonalarning xilma-xil turlari mavjud. Ular foydalanish muddatlari va davomiyligiga qarab, qishki hamda bahorgi; vazifasiga ko'ra, ko'chat

o'stiriladigan va sabzavot yetishtiriladigan; sabzavotlarni o'stirish texnologiyasiga qarab - tuproqli va gidropon; ichki jihozlarga qarab - so'kchakli va tuproqli turlarga bo'linadi. Konstruktiv yechimi jihatdan issiqxonalar nur o'tkazuvchi nishab tomonlari miqdoriga qarab, bir, ikki va ko'p tomonlama nishabli turlarga bo'linadi.

Joylashuvi

O'zbekistonda, asosan, yozi qisqa bo'lgan o'rta va shimoliy mintaqalarda issiqxonada turli sabzavot va boshqa qishloq xo'jaligi ekinlari yil bo'yi o'stiriladi, hosil olinadi va o'simliklarning yangi navi, hamda duragaylari yetishtirish boshqa ilmiy

tadqiqot ishlari olib boriladi. Qishki issiqxonalar yil bo'yi foydalanishga mo'ljallangan bo'lib, ularda sabzavotlar bahorgi issiqxonada o'stirish uchun ko'chatlar yetishtiriladi. U metall yoki temir-betondan ishlanadi. Bahorgi issiqxonalar yengil konstruksiyalardan sabzavotlar yerda o'stiriladigan qilib quriladi. Biologik issiqlik yoki quyosh nuri bilan isitiladi. Quyosh nuridan mukammal foydalanish uchun bir nishabli issiqxona tomi (qiyaligi 33–45°) janubga, ikki va ko'p nishablilarniki esa (29–33°) sharq va g'arbga qaratib quriladi. Issiqxona shakli jihatidan ham fonarsimon, angar va blokli kabi bir necha turlarga bo'linadi. Issiqxonalarda o'simlik tuproqda (geoponika), tuproqsiz (yoki gidropika) muhitda o'stirilishi mumkin.

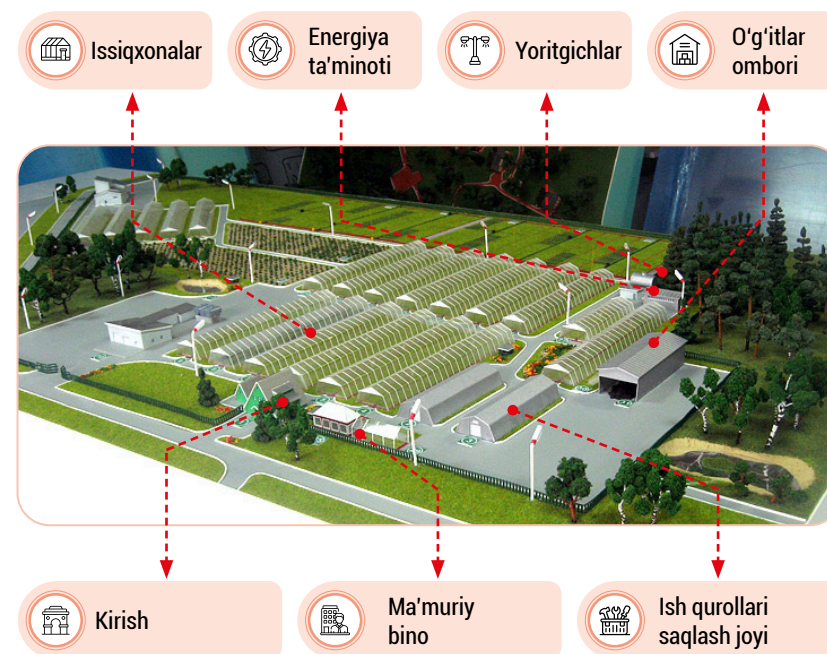
5. INFRASTRUKTURA

5.1. INFRASTRUKTURA

Loyihani amalga oshirish uchun maqbul joydan issiqxona kompleksi qurish uchun binolari bilan yer ijaraga olinadi.

Ushbu loyihani amalga oshirish uchun binolar va joy tanlash alohida e'tibor talab qiladi. Issiqxona kompleksi atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi.

Bundan tashqari issiqxona kompleksi joylashgan hudud 380 V li elektr energiyasi va suv ta'minoti bilan ta'minlangan bo'lishi zarur.

6. MARKETING KONSEPSIYASI

6.1. MARKETING KONSEPSIYASI

Zamonaviy dunyoda loyiha faqat iste'molchilarning talablarini e'tiborsiz qoldirmasa, muvaffaqiyatga erishishi mumkin. Talablarni tadqiq qilish va mijozlarning maksimal talablarini qondirish samaradorligini oshirish uchun yangi mijozlarni qo'lga kiritishni, hamda mavjud mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatishni, mahsulot yetkazib berishni davom ettirmoqchi bo'lgan tadbirkor, ular haqiqatan ham nimani xohlashlarini va ularga nima kerakligini bilishi kerak.

Bozorni segmentatsiya qilish turli xil obyektlar bo'yicha amalga oshiriladi, ammo marketingda eng katta e'tibor iste'molchilarning xohishlariga qaratiladi. Shu bilan iste'molchilar tashkilotning marketing harakatlariga turli xil qarashlari bo'yicha bozorni segmentatsiya qilishi kerak bo'ladi.

Bozor segmenti – o'xshash afzalliklarga ega bo'lgan, bir xil xususiyatlarga xos va marketing takliflariga bir xil javob beradigan iste'molchilar majmui.

Taklif tuzilmasidan kelib chiqib, bozorning quyidagi makrosegmentlarini ajratish kerak:

- **iste'mol bozori**
- **sanoat bozori.**

Iste'mol bozori. Bizning ushbu segmentdagi iste'molchilarimiz respublikaning turli yoshdagi, har xil daromad darajasi va oilaviy ahvoli turlicha bulgan barcha aholisidir.

O'zbekiston aholisi soni bo'yicha MDH mamlakatlari orasida Rossiyadan keyin ikkinchi o'rinda turadi. BMT Aholishunoslik jamg'armasining jahon reytingida respublika 41-o'rinni egallaydi. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining doimiy aholisi 2024-yil 22-aprel holatiga 37 milliondan ortiq kishini tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, aholi daromadlari o'sishda davom etmoqda.

Assortiment nomi	O'lchov birligi	Sotish narxi (so'm)	
		Loyiha tashabbuskorida	Raqobatchilarda
Papayya	kg	80 000	92 000

O'zbekiston bozorida raqobatchi bo'lgan papayya mahsulotini import qiluvchi ko'plab mahalliy korxonalar faoliyat ko'rsatmoqda. Ammo loyiha tashabbuskori papayyani o'zi yetishtirganligi sababli bozor konyukturasiga qarab narxlarni belgilay olish ustunligiga ega. Shu sababli o'tkir raqobat kuzatilmaydi.

Nomlanishi	O'lchov birligi	Maksimal yetishtirishdagi soni	Sotish narxi (ming so'm)	Summasi (ming so'm)
Papayya	kg	5 000	80,0	400 000

7. MAHSULOT YETISHTIRISH REJASI

7.1. MAHSULOT YETISHTIRISH REJASI

Loyihani samarali amalga oshirish uchun loyiha tashabbuskori quyidagi tadbirlarni amalga oshirishi lozim bo'ladi:

1. Loyiha konsepsiyasini ishlab chiqish;
2. Loyiha texnik-iqtisodiy asoslarini, moliyaviy hisob-kitoblarini va marketing strategiyalarini ishlab chiqish;
3. Loyiha tashabbuskori yuridik shaxs sifatida tashkilotini davlat ro'yxatidan o'tkazish;
4. Issiqxona quruvchi tashkilotlar, tomchilatib sug'orish tizimini o'rnatuvchi tashkilot, ko'chat yetkazib beruvchilar va boshqa mol yetkazib beruvchi tashkilotlar bilan shartnomalar tuzish;
5. Kredit tashkilotlari bilan muzokaralar o'tkazish va moliyalashtirish manbalarini aniqlash;
6. Loyihani moliyalashtirish hujjatlarini ishlab chiqish va bankka taqdim etish;

7. Bank tomonidan moliyalashtirishning ochilishi;
 8. Issiqxona qurilishini yakunlash, tomchilatib sug'orish tizimini o'rnatish, ko'chatlarni qabul qilish;
 9. Yerni bloklarga, kataklarga, qatorlarga ajratish;
 10. Tuproqni tayyorlash va ko'chatlarni ekish;
 11. Ko'chatlarni parvarishlash;
 12. Sug'orish tizimini tartibga solish;
 13. Qatorlarda gerbitsid bilan begona o'tlarni doimiy tozalash, meliorativ ishlar;
 14. Hosil olish;
 15. Sotishni tashkil qilish.
- Loyiha tashabbuskori loyihani amalga oshirishning birinchi

yilida 20% dan yetishtirish quvvatlarini bosqichma-bosqich o'zlashtirishni va loyihani amalga oshirishning 7-yiliga kelib yetishtirish quvvatini 70% gacha yetkazishni rejalashtirishi zarur.

Yillar bo'yicha quvvatlarni o'zlashtirish koeffitsiyenti:

Ko'rsatkichlar	1-yil	2-yil	3-yil	4-yil	5-yil	6-yil	7-yil
Quvvat o'zlashtirilishi % da	20%	30%	35%	40%	50%	60%	70%

8. HR REJASI

8.1. HR REJASI

Loyiha tashabbuskori har bir xodim loyihaning muvaffaqiyatiga to'liq hissa qo'shishi va shu bilan birga o'zining professional, shaxsiy o'sishi va ijtimoiy himoyalangan bo'lishi uchun barcha zarur amallarni bajarishi lozim. Mehnat haqi adolatli bo'lishiga va xodim hamda loyiha tashabbuskori o'rtasidagi munosabatlarning sheriklik tamoyillarini aks ettirishiga intilishi kerak.

Ushbu loyihada xodimlarning soni - 2 kishini, shu jumladan ma'muriy va boshqaruv xodimlari - 1 kishini, ishchi xodimlar - 1 kishini tashkil qiladi.

(ming so'mda)

Xodimlar	Soni	Ish haqi	Oylik ish haqi	Ijtimoiy soliq (12%)	Jami
1. Boshqaruv va adminstratsiya					
Bosh direktor	1	2 000	2 000	240	2 240
Jami	1		2 000	240	2 240
2. Issiqxona xo'jaligi					
Ishchi	1	1 500	1 500	180	1 680
Jami	1		1 500	180	1 680
JAMI XODIMLAR	2		3 500	420	3 920
JAMI YILIGA			42 000	5 040	47 040

9. MOLIYAVIY REJA

9.1. MOLIYAVIY REJA

Loyihani amalga oshirish uchun zarur bo'lgan vaqt (uni moliyalashtirishdan tortib, kredit va foizlarni to'lash bilan amalda yakunlashgacha) 7 yilni tashkil etadi.

Kredit mablag'larini jalb qilish bo'yicha tashkiliy tadbirlarni o'tkazish, shartnomalarni rasmiylashtirish uchun yana 1 oy kerak bo'ladi.

Shunday qilib, loyihaning umumiy davomiyligi 7 yilni tashkil etadi, bu yerda birinchi oy investitsiya davri hisoblanadi.

Ushbu loyihani o'z mablag'lari va jalb qilinadigan kredit mablag'lari hisobidan moliyalashtirish zarur.

Loyiha qiymati (byudjet) 150 mln. so'mni (shundan 100 mln. so'mi kredit mablag'lari hisobidan) tashkil etadi.

Loyiha qiymati, shuningdek, butun loyiha bo'yicha xarajatlar tarkibi ilovalarda keltirilgan.

(ming so'mda)

Tarkibiy qismlar	Summa (ming so'm)	Tuzulishi
O'z mablag'i		
Aylanma kapital	50 000	33%
Jami o'z mablag'lari	50 000	33%
KREDIT RESURSLARI		
Kredit summasi	100 000	67%
Jami moliyalashtirish manbalari	150 000	100%

9.1. LOYIHANI AMALGA OSHIRISH UCHUN OLINADIGAN KREDIT SHARTLARI

Ushbu loyihani moliyalashtirish uchun kredit olish, bank orqali quyidagi shartlar asosida amalga oshiriladi:

- kreditning qaytarish muddati - 7 yil;
- yillik foiz stavkasi - 18%;
- imtiyozli davr - 24 oy;
- kredit bo'yicha asosiy qarzni to'lash davriyligi – qaytarish jadvaliga muvofiq.

9.2. LOYIHANI MOLIYALASHTIRISH: MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMI VA MANBALARI

Loyiha kredit mablag'lari va o'z mablag'lari hisobidan issiqxonalarda papayya yetishtirish uchun moliyalashtiriladi.

(ming so'mda)

Asosiy vositalar va TMZ larning nomi	O'lchov birligi	Soni	Narxi	Summasi	Pul mablag'lari manbaasi	
					Bank krediti	O'z mablag'lari
Issiqxona majmuasi						
Tomchilatib sug'orish to'plami	5 sotix	1	10 000	10 000	10 000	-
Papayya ko'chati ("Red Lady" navi)	ming so'm	100	100	10 000	10 000	
Issiqxona majmuasining qurilish-montaj ishlari						
Issiqxona majmuasini qurilish montaj ishlari	m²	500	60	30 000	30 000	-
Jami				50 000	50 000	0
Jami investitsiyalar				50 000		

Kredit mablag'larining (ulardan foydalanilgan taqdirda) o'zini o'zi qoplashi va o'z vaqtida qaytarilishini hisobga olgan holda iqtisodiy samaradorlikni baholashda:

- ♦ loyiha tashabbuskori daromadlarni va zararlarni hisoblashda soliqlar va boshqa ajratmalarni ularni qo'llash bo'limlari bo'yicha hisobga olishi;
- ♦ loyihani amalga oshirishdan kutilayotgan foydani, pul oqimini yetishtirish va sotish rejasiga muvofiq hisoblashi;
- ♦ foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotni tuzishda loyiha tashabbuskori qanday soliq to'lovchisi ekanligini hisobga olishi zarur.

10. XULOSALAR

10.1. XULOSALAR

1. **47 mln. so'm**lik mehnatga haq to'lash fondi bilan 2 ta ish o'rni tashkil etiladi.

2. Mahsulot yetishtirish hajmi o'rtacha **174,2 mln. so'm**ga yetkaziladi.

3. Investitsiya davrining oxirida barcha majburiyatlar qaytarilgandan so'ng korxona ixtiyorida **694 mln. so'm** ekvivalentidagi pul mablag'lari qoladi, bu esa issiqxona kompleksini yanada modernizatsiya qilish va mahsulot turini kengaytirish imkonini beradi.

4. Yillik rentabellik ko'rsatkichlari ijobiy va yuqori. 7 yildan so'ng tashkilot **1,2 mlrd. so'm**dan yuqori daromad ko'radi.

5. Mutlaq likvidlik koeffitsiyenti (to'lov qobiliyati) faoliyatning 1-yilida **45,2** ni, 7-yilda esa **190,3** ni tashkil etadi.

6. O'z aylanma mablag'lari bilan ta'minlanganlik koeffitsiyenti 1-yil faoliyat uchun 0,1 ni tashkil qiladi, 7-yil esa bu ko'rsatkich 1,0 ga teng bo'ladi. Bu 7-yil faoliyat uchun xo'jalik o'zini o'z aylanma mablag'lari bilan **100%** ta'minlaydi degan ma'noni anglatadi.

7. Loyihaning rentabelligi foyda bilan bir xil tendensiyaga ega. Mahalliy sharoitlar uchun loyiha rentabelligi juda yuqori. Agar aktivlarning rentabelligi xizmat faoliyatning 1-yilida **2%**, 7-yilda **41%** ni tashkil qilsa, sotish rentabelligi xizmat faoliyatning 1-yilida **4%** ni, 7-yilda esa **75%** ni tashkil qiladi.

8. Faoliyatning 1-yilida xarajatlar ulushi **70%** ni, 7-yilida esa **20%** ni tashkil etadi. Bu shuni anglatadiki, faoliyatning 1-yilida har bir ishlab topilgan 100 so'm uchun xarajatlar 70 so'mni,

daromadlar esa 30 so'mni, 7-yilda esa xarajatlar 21 so'mni, daromadlar esa **79 so'mni** tashkil etadi.

9. IRR (ichki daromadlik normasi) **69,39%** ni tashkil qiladi.

10. NPV (toza diskontlangan daromad) **460,9 mln. so'mni** tashkil etadi

11. O'z-o'zini qoplash muddati, diskontsiz, **1 yil 5 oy**, 10% diskontni hisobga olgan holda **1 yil 9 oy**.

12. Zararsiz ishlash nuqtasi **8,00%**.

Umuman olganda, mazkur loyiha doirasida o'tkazilgan tadqiqotlar loyiha tashabbuskorining mukammal moliyaviy holatga va ijobiy tendensiyaga erishishini ko'rsatmoqda.

Ushbu xulosa loyiha investitsion jozibadorligini ko'rsatadi.

11. LOYIHANING HISOB-KITOB QISMI

1-jadval

Loyihaning boshlang'ich va yakuniy ko'rsatkichlari
(ming so'mda)

Loyiha nomi	Issiqxonalarda papayya yetishtirish
Loyiha ma'lumotlari	
Ishlab chiqarish	Papayya ("Red Lady" navi)
Loyihaning umumiy qiymati	150 000
O'z mablag'lari	50 000
Bank krediti	100 000
Loyiha ishlab chiqilgan sana	25.07.2024
Kredit oluvchi	Loyiha tashabbuskori
Kredit oluvchi manzili	O'zbekiston Respublikasi
Bisnes reja uchun mas'ul shaxs	
Telefon	93 183 22 88
Dollar kursi	12 700

2-jadval

Loyihaning boshlang'ich qiymati (ming so'mda)

Nomi	Summa	Loyihada ishtirok etish			
		Kredit	%	O'z mablag'lari	%
Tomchilatib sug'orish to'plami	10 000	10 000	100%	-	0%
Issiqxona majmuasining qurilish-montaj ishlari	30 000	30 000	100%	-	0%
Papayya ko'chati ("Red Lady" navi)	10 000	10 000	100%	-	0%
Jami asosiy vositalar	50 000	50 000	100%	-	0%
Aylanma kapital	82 000	50 000	61%	32 000	39%
Investitsion davrdagi kredit foizlari	18 000		0%	18 000	100%
Jami	150 000	100 000	67%	50 000	33%

3-jadval

Moliyaviy reja (ming so'mda)

Tarkibiy qismlar	Summa (ming so'm)	Tuzulishi
O'z mablag'i		
Aylanma kapital	50 000	33%
Jami o'z mablag'lari	50 000	33%
KREDIT RESURSLARI		
Kredit summasi	100 000	67%
Jami moliyalashtirish manbalari	150 000	100%

4-jadval

Asosiy vositalar va inventarlarni sotib olish uchun mablag'larni taqsimlash (ming so'mda)

Asosiy vositalar va TMZ larning nomi	O'lchov birligi	Soni	Narxi	Summasi	Pul mablag'lari manbaasi	
					Bank krediti	O'z mablag'lar
Issiqxona majmuasi						
Tomchilatib sug'orish to'plami	5 sotix	1	10 000	10 000	10 000	-
Papayya ko'chati ("Red Lady" navi)	ming so'm	100	100	10 000	10 000	
Issiqxona majmuasining qurilish-montaj ishlari						
Issiqxona majmuasini qurilish montaj ishlari	m²	500	60	30 000	30 000	-
Jami				50 000	50 000	0
Jami investitsiyalar				50 000		

5-jadval

Ta'sischi (ming so'mda)

Komponentlar	O'z mablag'laridan	Ulush, % da	Bank krediti hisobidan	Ulush, % da	Jami
Loyihaning umumiy qiymati	50 000	33%	100 000	67%	150 000
Asosiy vositalar			10 000		
Uskunalar	-		10 000		
Issiqxona majmuasini qurilish montaj ishlari	-		30 000		
Moliyaviy xarajatlar	50 000		50 000		

6-jadval

Yetishtirish rejası

Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil	Jami
Papayya ("Red Lady" navi)	kg	1000	1 500	1 750	2 000	2 500	3 000	3 500	15 250
Jami		1000	1 500	1 750	2 000	2 500	3 000	3 500	15 250

7-jadval

Yetishtirish prognozi parametrlari (ming so'mda)

Mahsulot turi	O'lchov birligi	Yetishtirish hajmi														
		1 - yil			2 - yil		3 - yil		4 - yil		5 - yil		6- yil		7- yil	
		20%	Quvvatda		30%	Quvvatda	35%	Quvvatda	40%	Quvvatda	50%	Quvvatda	60%	Quvvatda	70%	Quvvatda
		Soni	Narxi	Summasi	Soni	Summasi	Soni	Summasi	Soni	Summasi	Soni	Summasi	Soni	Summasi	Soni	Summasi
Tropik mevalar			80 000		120 000		140 000		160 000		200 000		240 000		280 000	
Jumladan																
Papayya ("Red Lady" navi)	kg	1 000	80,0	80 000	1 500	120 000	1 750	140 000	2 000	160 000	2 500	200 000	3 000	240 000	3 500	280 000

8-jadval

Mahsulot sotilishi rejası (ming so'mda)

Ko'rsatkichlar	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil	Jami
Papayya ("Red Lady" navi)	80 000	120 000	140 000	160 000	200 000	240 000	280 000	1 503 500
Jami	80 000	120 000	140 000	160 000	200 000	240 000	280 000	1 503 500

9-jadval

Yetishtirilgan mahsulot tannarxini hisoblash (ming so'mda)

№	Nomi	O'lchov birligi	Narxi	Papayya ("Red Lady" navi)		Jami	
				Soni	Summasi	Soni	Summasi
1	Noorganik o'g'it						
1.1	Kaliy	kg	12	0,0050	0,0600	25,0	300
1.2	Superfosfat	kg	4	0,0072	0,0288	36,0	144
1.3	Calcium Nitrate	kg	17	0,0050	0,09	25,0	425
1.4	Ammoniy sulfat	kg	2,6	0,0050	0,01	25,0	65
2	Organik o'g'it						
2.1	Qoramol go'ngi	kg	0,125	0,067	0,01	1 000	125
3	Kasalliklar va zararkunandalarga qarshi kimyoviy moddalar	kg	30	0,0012	0,04	6	180
4	Suv	m ³	0,20	0,5	0,10	3 000	600
5	Energiya	kVt*soat	0,90		0,34	1 875	1 688
6	Boshqa papayya yetishtirish xarajatlari	ming so'm			5,31		26 560
7	Umumiy xarajat	ming so'm			5,98		30 087
8	Boshqaruv xarajatlari	ming so'm			5,68		28 380
9	Umumiy xarajat				11,66		58 467
10	Kredit foizi	ming so'm			3,60		18 000
11	Soliq to'lashdan oldingi foyda	ming so'm			64,74		323 534
12	Aylanmadan soliq	ming so'm	4%	-	3,20		16 000
13	Sof foyda	ming so'm		-	61,54		307 534
14	Mahsulot narxi	ming so'm			80,0	-	400 000
15	Ko'chat soni	dona			100		
16	Bir dona ko'chat maksimal hosildorligi	kg			50		
17	Maksimal yetishtirish	kg			5 000		
18	Sotish hajmi	ming so'm			400 000	400 000	
19	Umumiy savdo hajmidagi ulush	%			100%		77%

10-jadval

Shartli-doimiy harajatlar (ming so'mda)

Nº	Nomlanishi	O'lchov birligi	Soni (yillik talab)	Narxi	Yillik xarajatlar
Tashkilot bo'yicha jami					54 940,0
1	Boshqaruv xarajatlari			2 290,1	27 780,0
1.1	Xodimlarning ish haqi ajratmalar bilan	ming so'mda	12,0	2 240,0	26 880
1.2	Kommunal xarajatlar (gaz, telefon, qattiq maishiy chiqindilarni olib tashlash)	ming so'mda	12,0	50,0	600
1.3	Suv solig'i	m ³	3 000	0,100	300
2	Papayya yetishtirish xarajatlari			2 213,3	26 560,0
2.1	Asboblari, boshqa mehnat vositalari va buyumlari	ming so'mda	12,0	100,0	1 200
2.2	Xodimlarning ish haqi ajratmalar bilan	ming so'mda	12,0	1 680,0	20 160
2.3	Asosiy vositalar amortizatsiyasi	ming so'mda	12,0	333,3	4 000
2.4	Boshqa xarajatlar	ming so'mda	12,0	100,0	1 200
3	Marketing xarajatlari			50,0	600,0
3.1	Boshqa xarajatlar	ming so'mda	12,0	50,0	600

11-jadval

Dividendlar chiqarish (ming so'mda)

Komponentlar	Summa	UK dagi ulushi	Ko'rsatkichlar	1-yil	2-yil	3-yil	4-yil	5-yil	6-yil	7-yil	Jami
O'z mablag'lari	50 000	100%	Sof foyda	3 155	41 202	61 876	84 499	126 147	167 794	209 441	694 114
Ta'sischi			Dividend ajratmalari			20 601	30 938	42 250	63 073	83 897	347 057
Jismoniy shaxs	50 000	100%	Ulushning foydaliligi % da	0%	0%	0%	62%	84%	126%	168%	694%

12-jadval

Shtat jadvali (ming so'mda)

Xodimlar	Soni	Ish haqi	Oylik ish haqi	Ijtimoiy soliq (12%)	Jami
1. Boshqaruv va adminstratsiya					
Bosh direktor	1	2 000	2 000	240	2 240
Jami	1		2 000	240	2 240
2. Issiqxona xo'jaligi					
Ishchi	1	1 500	1 500	180	1 680
Jami	1		1 500	180	1 680
JAMI XODIMLAR	2		3 500	420	3 920
JAMI YILIGA			42 000	5 040	47 040

13-jadval

NPV, IRR va loyiha o'zini-o'zi qoplash muddati (ming so'mda)

Investitsiya summasi		150 000		
Davr	Sof daromad	Diskontsiz kummulyativ saldo	10% diskont stavkasida sof daromad PV	10% diskontda kummulyativ saldo
1- yil	123 939	-26 061	112 672	-37 328
2- yil	64 688	38 627	53 461	16 133
3- yil	86 169	124 796	64 740	80 873
4- yil	105 992	230 788	72 394	153 267
5- yil	143 982	374 771	89 402	242 669
6- yil	183 630	558 400	103 654	346 323
7- yil	223 277	781 678	114 576	460 900
	PV			NPV
10%	610 900			460 900
IRR	69,39%			
Diskontsiz to'lov muddati	1 yil 5 oy			
10% diskontda to'lov muddati	1 yil 9 oy			

14-jadval

Kredit qaytarish rejasi (ming so'mda)

Investitsion davr			1	oy	
Kredit foizi			18	%	
So'ndirish muddati			7	yil	
Imtiyozli davr			2	oy	
Investitsiya summasi			100 000	ming so'm	
Qaytarish davri		Kredit qoldig'i	Asosiy qarz qaytarilishi	Hisoblangan foizlar	Jami to'lov
1- yil	1- oy	100 000		1 500	1 500
	2- oy	100 000		1 500	1 500
	3- oy	100 000		1 500	1 500
	4- oy	100 000		1 500	1 500
	5- oy	100 000		1 500	1 500
	6- oy	100 000		1 500	1 500
	7- oy	100 000		1 500	1 500
	8- oy	100 000		1 500	1 500
	9- oy	100 000		1 500	1 500
	10- oy	100 000		1 500	1 500
	11- oy	100 000		1 500	1 500
	12- oy	100 000		1 500	1 500
2- yil	1- oy	100 000		1 500	1 500
	2- oy	100 000		1 500	1 500
	3- oy	100 000		1 500	1 500
	4- oy	100 000		1 500	1 500
	5- oy	100 000		1 500	1 500
	6- oy	100 000		1 500	1 500
	7- oy	100 000		1 500	1 500
	8- oy	100 000		1 500	1 500
	9- oy	100 000		1 500	1 500
	10- oy	100 000		1 500	1 500
	11- oy	100 000		1 500	1 500
	12- oy	100 000		1 500	1 500
3- yil	1- oy	100 000	1 667	1 500	3 167
	2- oy	98 333	1 667	1 475	3 142
	3- oy	96 667	1 667	1 450	3 117
	4- oy	95 000	1 667	1 425	3 092
	5- oy	93 333	1 667	1 400	3 067
	6- oy	91 667	1 667	1 375	3 042
	7- oy	90 000	1 667	1 350	3 017
	8- oy	88 333	1 667	1 325	2 992
	9- oy	86 667	1 667	1 300	2 967
	10- oy	85 000	1 667	1 275	2 942
	11- oy	83 333	1 667	1 250	2 917
	12- oy	81 667	1 667	1 225	2 892

4- yil	1- oy	80 000	1 667	1 200	2 867
	2- oy	78 333	1 667	1 175	2 842
	3- oy	76 667	1 667	1 150	2 817
	4- oy	75 000	1 667	1 125	2 792
	5- oy	73 333	1 667	1 100	2 767
	6- oy	71 667	1 667	1 075	2 742
	7- oy	70 000	1 667	1 050	2 717
	8- oy	68 333	1 667	1 025	2 692
	9- oy	66 667	1 667	1 000	2 667
	10- oy	65 000	1 667	975	2 642
	11- oy	63 333	1 667	950	2 617
	12- oy	61 667	1 667	925	2 592
5- yil	1- oy	60 000	1 667	900	2 567
	2- oy	58 333	1 667	875	2 542
	3- oy	56 667	1 667	850	2 517
	4- oy	55 000	1 667	825	2 492
	5- oy	53 333	1 667	800	2 467
	6- oy	51 667	1 667	775	2 442
	7- oy	50 000	1 667	750	2 417
	8- oy	48 333	1 667	725	2 392
	9- oy	46 667	1 667	700	2 367
	10- oy	45 000	1 667	675	2 342
	11- oy	43 333	1 667	650	2 317
	12- oy	41 667	1 667	625	2 292
6- yil	1- oy	40 000	1 667	600	2 267
	2- oy	38 333	1 667	575	2 242
	3- oy	36 667	1 667	550	2 217
	4- oy	35 000	1 667	525	2 192
	5- oy	33 333	1 667	500	2 167
	6- oy	31 667	1 667	475	2 142
	7- oy	30 000	1 667	450	2 117
	8- oy	28 333	1 667	425	2 092
	9- oy	26 667	1 667	400	2 067
	10- oy	25 000	1 667	375	2 042
	11- oy	23 333	1 667	350	2 017
	12- oy	21 667	1 667	325	1 992
7- yil	1- oy	20 000	1 667	300	1 967
	2- oy	18 333	1 667	275	1 942
	3- oy	16 667	1 667	250	1 917
	4- oy	15 000	1 667	225	1 892
	5- oy	13 333	1 667	200	1 867
	6- oy	11 667	1 667	175	1 842
	7- oy	10 000	1 667	150	1 817
	8- oy	8 333	1 667	125	1 792
	9- oy	6 667	1 667	100	1 767
	10- oy	5 000	1 667	75	1 742
	11- oy	3 333	1 667	50	1 717
	12- oy	1 667	1 667	25	1 692
Jami			100 000	81 750	181 750

15-jadval

Jami xarajatlar (ming so'mda)

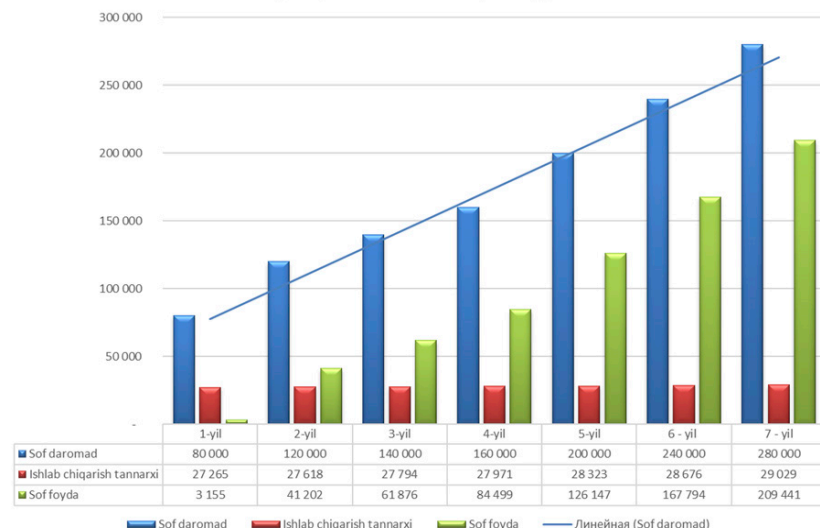
Xarajatlar	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil	Jami
	20%	30%	35%	40%	50%	60%	70%	
Ishlab chiqarish tan narxi	27 265	27 618	27 794	27 971	28 323	28 676	29 029	196 676
Jumladan								
Xom-ashyo va materiallar	248	372	434	496	620	743	867	3 779
Elektr energiya, tabiiy gaz va suv	458	686	801	915	1 144	1 373	1 601	6 977
Yetishtirish xarajatlari	26 560	26 560	26 560	26 560	26 560	26 560	26 560	185 920
Shu jumladan amortizatsiya	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	28 000
Boshqa xarajatlar								-
Davr xarajatlari	28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	198 660
Boshqaruv xarajatlari	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	194 460
Shu jumladan amortizatsiya	-	-	-	-	-	-	-	-
Marketing xarajatlari	600	600	600	600	600	600	600	4 200
Boshqa xarajatlar	-							-
Moliyaviy xarajatlar								
Kredit foizlari	18 000	18 000	16 350	12 750	9 150	5 550	1 950	81 750
Jami xarajatlar	73 645	73 998	72 524	69 101	65 853	62 606	59 359	477 086

16-jadval

Daromad va xarajatlar hisoboti (ming so'mda)

Ko'rsatkichlar	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil	Jami
Sof daromad	80 000	120 000	140 000	160 000	200 000	240 000	280 000	1 220 000
Yetishtirish tannarxi	27 265	27 618	27 794	27 971	28 323	28 676	29 029	196 676
Yalpi daromad	52 735	92 382	112 206	132 029	171 677	211 324	250 971	1 023 324
Davr xarajatlari								
Boshqaruv xarajatlari	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	27 780	194 460
Marketing xarajatlari	600	600	600	600	600	600	600	4 200
Boshqa xarajatlar	-	-	-	-	-	-	-	-
Operatsion foyda	24 355	64 002	83 826	103 649	143 297	182 944	222 591	824 664
Moliyaviy xarajatlar								
Foizlar	18 000	18 000	16 350	12 750	9 150	5 550	1 950	81 750
Soliqlardan oldingi foyda	6 355	46 002	67 476	90 899	134 147	177 394	220 641	742 914
Aylanmadan soliq	3 200	4 800	5 600	6 400	8 000	9 600	11 200	48 800
Sof foyda	3 155	41 202	61 876	84 499	126 147	167 794	209 441	694 114

Moliyaviy ko'rsatkichlar (ming so'mda)

17-jadval

Amortizatsiya hisobi (ming so'mda)

Asosiy vositalarning nomi	Bank krediti hisobidan	O'z mablag'lari hisobidan	Amortizatsiya stavkasi
Tomchilatib sug'orish to'plami	10 000	-	15%
Papayya ko'chati ("Red Lady" navi)	10 000	-	10%
Issiqxona majmuasining qurilish montaj ishlari	30 000	-	5%
Jami	50 000	-	

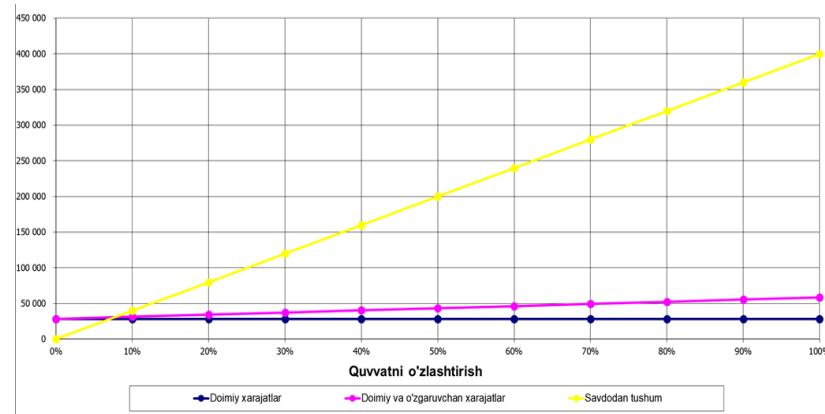
Ko'rsatkichlar	1-yil	2-yil	3-yil	4-yil	5-yil	6-yil	7-yil	Jami
Amortizatsiya xarajatlari	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	28 000

18-jadval

Zararsiz ishlash nuqtasi 8% (ming so'mda)

Quvvatni o'zlashtirish	Doimiy xarajatlar	O'zgaruvchan xarajatlar	Doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar	Savdodan tushum
0%	28 380	-	28 380	-
10%	28 380	3 009	31 389	40 000
20%	28 380	6 017	34 397	80 000
30%	28 380	9 026	37 406	120 000
40%	28 380	12 035	40 415	160 000
50%	28 380	15 043	43 423	200 000
60%	28 380	18 052	46 432	240 000
70%	28 380	21 061	49 441	280 000
80%	28 380	24 069	52 449	320 000
90%	28 380	27 078	55 458	360 000
100%	28 380	30 087	58 467	400 000

Quvvatni o'zlashtirish

19-jadval

Aylanma mablag'lar rejasi (ming so'mda)

Kirim davri	Kirish muddati	Aylanma koeffitsiyenti
Sotish	30 kun	12
Xom-ashyo va materiallarni sotib olish	30 kun	12

Ko'rsatkichlar	0- davr	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil
Sof foyda		80 000	120 000	140 000	160 000	200 000	240 000	280 000
Yetishtirish tannarxi		27 265	27 618	27 794	27 971	28 323	28 676	29 029
Jumladan								
Xom-ashyo va materiallar	50 000	21	31	36	41	52	62	72
Pul mablag'lari	50 000							
Debitor qarzdorlik		6 667	10 000	11 667	13 333	16 667	20 000	23 333
Kreditor qarzdorlik		2 272	2 301	2 316	2 331	2 360	2 390	2 419
Sof aylanma mablag'lar	100 000	4 415	7 729	9 387	11 044	14 358	17 672	20 987
Aylanma mablag'lardagi o'zgarish		- 95 585	3 314	1 657	1 657	3 314	3 314	3 314

20-jadval

Pul oqimi hisobi (ming so'mda)

Ko'rsatkichlar	0- davr	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6- yil	7- yil	Jami
Sof tushum		80 000	120 000	140 000	160 000	200 000	240 000	280 000	1 220 000
Aylanma mablag'lardagi o'zgarish		- 95 585	3 314	1 657	1 657	3 314	3 314	3 314	- 79 013
Sotishdan tushgan pul		175 585	116 686	138 343	158 343	196 686	236 686	276 686	1 299 013
Yetishtirish tannarxi		23 265	23 618	23 794	23 971	24 323	24 676	25 029	168 676
Yalpi tushum		152 319	93 068	114 549	134 372	172 362	212 010	251 657	1 130 338
Davr xarajatlari		28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	28 380	198 660
Operatsion pul oqimi (A)		123 939	64 688	86 169	105 992	143 982	183 630	223 277	931 678
O'z mablag'lari	50 000								50 000
Investitsiya	100 000								100 000
Investitsiyaning qo'shilishi		150 000							150 000
Asosiy qarz (C)		-	-	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	100 000
Foizlar (B)		18 000	18 000	16 350	12 750	9 150	5 550	1 950	81 750
Aylanmadan soliq (D)		3 200	4 800	5 600	6 400	8 000	9 600	11 200	48 800
Sof pul tushumi	150 000	102 739	41 888	44 219	66 842	106 832	148 480	190 127	701 128
Divident chiqarish		-	-	20 601	30 938	42 250	63 073	83 897	240 759
Kummulyativ pul tushumi	150 000	102 739	144 627	168 245	204 149	268 732	354 138	460 369	460 369
Qarzni qoplash koeffitsiyenti (A-D)/(B+C)		6,7	3,3	2,2	3,0	4,7	6,8	9,7	4,9

21-jadval

Kutilayotgan Balans (ming so'mda)

Ko'rsatkichlar	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6 - yil	7 - yil
Kummulyativ pul tushumi	102 739	144 627	168 245	204 149	268 732	354 138	460 369
Debitor qarzdorlik	6 667	10 000	11 667	13 333	16 667	20 000	23 333
TMZ	21	31	36	41	52	62	72
Joriy aktivlar	109 427	154 658	179 948	217 524	285 450	374 200	483 774
Asosiy vositalar	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Amortizatsiya	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
Kummulyativ amortizatsiya	4 000	8 000	12 000	16 000	20 000	24 000	28 000
Asosiy vositalar balans qiymati	46 000	42 000	38 000	34 000	30 000	26 000	22 000
Jami aktivlar	155 427	196 658	217 948	251 524	315 450	400 200	505 774
Kreditor qarzdorlik	2 272	2 301	2 316	2 331	2 360	2 390	2 419
O'z mablag'lari	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Uzoq muddatli zaymlar							
Uzoq muddatli kreditlar	100 000	100 000	80 000	60 000	40 000	20 000	-
Taqsimlanmagan foyda	3 155	44 357	85 631	139 193	223 090	327 811	453 355
Jami passivlar	155 427	196 658	217 948	251 524	315 450	400 200	505 774

22-jadval

To'lov qobiliyati va likvidlikni baholash (ming so'mda)

Agregat	Balans moddasi	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6 - yil	7 - yil
A1	Yuqori likvid aktivlar	102 739	144 627	168 245	204 149	268 732	354 138	460 369
P1	Yuqori dolzarb majburiyatlar	2 272	2 301	2 316	2 331	2 360	2 390	2 419
	To'lov profitsiti (+) yoki defitsiti(-)	100 467	142 326	165 929	201 818	266 372	351 749	457 950
A2	Tez sotiladigan aktivlar	6 667	10 000	11 667	13 333	16 667	20 000	23 333
P2	Qisqa muddatli passivlar	0	0	0	0	0	0	0
	To'lov profitsiti (+) yoki defitsiti(-)	6 667	10 000	11 667	13 333	16 667	20 000	23 333
A3	Sekin sotiladigan aktivlar	21	31	36	41	52	62	72
P3	Uzoq muddatli passivlar	100 000	100 000	80 000	60 000	40 000	20 000	0
	To'lov profitsiti (+) yoki defitsiti(-)	-99 979	-99 969	-79 964	-59 959	-39 948	-19 938	72
A4	Qiyin sotiladigan aktivlar	46 000	42 000	38 000	34 000	30 000	26 000	22 000
P4	Doimiy passivlar	53 155	94 357	135 631	189 193	273 090	377 811	503 355
	To'lov profitsiti (+) yoki defitsiti(-)	-7 155	-52 357	-97 631	-155 193	-243 090	-351 811	-481 355

Likvidlik koeffitsiyentlar

Nº	Koeffitsiyent	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6 - yil	7 - yil
1	Absolyut likvidlik (to'lov qobiliyati)	45,2	62,8	72,6	87,6	113,9	148,2	190,3
2	Vaqtinchalik qamrov (tez likvidlik)	48,2	67,2	77,7	93,3	120,9	156,6	200,0
3	Qamrov koeffitsiyenti (joriy likvidlik)	48,2	67,2	77,7	93,3	120,9	156,6	200,0
4	Debitorlik va kreditorlik qarzlarning nisbati	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
5	O'z aylanma mablag'lari bilan ta'minlanish koeffitsiyenti Koc	0,1	0,3	0,5	0,7	0,9	0,9	1,0

23-jadval

Aktivlarning aylanishi ko'rsatkichlari

Nomi	1 - yil		2- yil		3- yil		4- yil		5- yil		6- yil		7- yil	
	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda	Koef.	kunlarda
Kapitalning umumiy aylanuv koeffitsiyenti (Kuak)	0,64	560	0,64	566	0,63	568	0,60	600	0,55	650	0,64	560	0,64	566
Aylanma aktivlarning aylanishi koeffitsiyenti (Aaak)	0,78	463	0,74	489	0,70	514	0,64	561	0,58	622	0,78	463	0,74	489
Moddiy aylanma aktivlarning (zaxiralarning) aylanuv koeffitsiyenti (Maaak)	3874,09	0	3874,09	0	3874,09	0	3874,09	0	3874,09	0	3874,09	0	3874,09	0
Debitorlik qarzlarning aylanish koeffitsiyenti (Dqak)	12,00	30	12,00	30	12,00	30	12,00	30	12,00	30	12,00	30	12,00	30
Kreditorlik qarzlarning aylanish koeffitsiyenti (Kqak)	60,44	6	68,64	5	84,74	4	100,43	4	115,75	3	60,44	6	68,64	5
O'z kapitalining aylanish koeffitsiyenti (O'kak)	2,80	129	3,20	113	4,00	90	4,80	75	5,60	64	2,80	129	3,20	113

24-jadval

Rentabellik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar		1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6 - yil	7 - yil
Sotish rentabelligi	Sof foyda / Sof tushum	4%	34%	44%	53%	63%	70%	75%
Aktivlar rentabelligi	Sof foyda / Jami aktivlar	2%	21%	28%	34%	40%	42%	41%
O'z (aksiyadorlik) kapitalining rentabelligi	Sof foyda / O'z mablag'lari	6%	82%	124%	169%	252%	336%	419%
Xarajatlar rentabelligi	Sof foyda / (Tannarx + Davr xarajatlari)	6%	74%	110%	150%	222%	294%	365%
Aylanmadan tashqari aktivlarning rentabelligi	Sof foyda / Sof qat'iy aktivlar	7%	98%	163%	249%	420%	645%	952%
Aylanma aktivlarning rentabelligi	Sof foyda / Joriy aktivlar	3%	27%	34%	39%	44%	45%	43%

25-jadval

Xarajatlar ulushi

Ko'rsatkich nomi	1 - yil	2 - yil	3 - yil	4 - yil	5 - yil	6 - yil	7 - yil
Tannarxning daromaddagi ulushi	0,34	0,23	0,20	0,17	0,14	0,12	0,10
Davr xarajatlarning daromaddagi ulushi	0,35	0,24	0,20	0,18	0,14	0,12	0,10
Jami xarajatlarning daromaddagi ulushi	0,70	0,47	0,40	0,35	0,28	0,24	0,21

26-jadval

Loyihani amalga oshirish kalendar jadvali

№	Loyiha bosqichlari	YIL							
		1-oy	2-oy	3-oy	4-oy	5-oy	6-oy	7-oy	8-oy
1	Loyiha konsepsiyasini ishlab chiqish								
2	Loyiha hujjatlarini ishlab chiqish: texnik-iqtisodiy asoslash, moliyaviy hisob-kitoblar, marketing tadqiqotlari								
3	Kredit tashkilotlari bilan muzokaralar o'tkazish								
4	Loyihani moliyalashtirish hujjatlarini ishlab chiqish va imzolash								
5	Shartnomalar tuzish								
6	Investor tomonidan moliyalashtirishning ochilishi								
7	Qo'shimcha ruxsatnomalarni olish								
8	Tuproqni tayyorlash								
9	Yerni bloklarga, kataklarga, qatorlarga bo'lish								
10	Yerni o'g'itlar bilan boyitish								
11	Ko'chatlarni ekish								
12	Sug'orish tizimini tartibga solish								
13	Qatorlarda gerbitsidli begona o'tlarni tozalash								
14	O'simliklarni qayta ishlash, yerni tozalash, meliorativ ishlar								
15	Hosil olish								

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

ISSIQXONALARDA PAPAYYA YETISHTIRISH LOYIHASI

Loyiha g'oyasi muallifi va tashkilotchisi:

Biznesni
Rivojlantirish
Banki

100011, Toshkent shahri,
Shayxontoxur tumani,
Navoiy ko'chasi 18 A-uy

(78) 150-00-55

www.brb.uz

headoffice@brb.uz

[@brb_uzb](#)

Kichik biznesni
rivojlantirish
jamg'armasi

100053, Toshkent shahri,
Yunusobod tumani,
Bog'ishamol ko'chasi 282-uy

(55) 511-40-00

www.kbrj.uz

info@kbrj.uz

[@biznes_rivojlantirish](#)